

Osporavane knjige u Sjedinjenim Američkim Državama tijekom 19. i 20. stoljeća

Brajković, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:576328>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
IZVANREDNI STUDIJ BIBLIOTEKARSTVA

Maja Brajković

**Osporavane knjige u Sjedinjenim Američkim Državama
tijekom 19. i 20. stoljeća**

Diplomski rad

Mentor: doc.dr.sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. KRATKA POVIJEST CENZURE.....	2
2.1. SPALJIVANJA KNJIGA.....	2
2.2. POPISI ZABRANJENJIH KNJIGA.....	4
2.3. UKLANJANJE KNJIGA IZ KNJIŽNICA.....	5
2.4. OSTALI NAČINI CENZURE.....	7
3. CENZURA U DEMOKRATSKIM DRUŠTVIMA: PRIMJER SAD-A.....	8
3.1. AMERIČKI SUSTAV I ISTRAŽIVANJA JAVNOG MIŠLJENJA.....	8
3.2. UDRUGE I NJIHOVE ULOGE.....	9
3.3. PRIMJERI CENZURE U SAD-U.....	12
4. ISTRAŽIVANJE OSPORAVANIH KNJIGA U SAD-U.....	14
4.1. PUSTOLOVINE H. FINNA / PUSTOLOVINE T. SAWYERA.....	14
4.2. DNEVNIK ANNE FRANK.....	16
4.3. UBITI PTICU RUGALICU.....	17
4.4. ČIČA TOMINA KOLIBA.....	19
4.5. CANDIDE.....	21
4.6. GOSPOĐA BOVARY.....	22
4.7. LOVAC U ŽITU.....	23
4.8. ULIKS.....	25
4.9. UZROCI OSPORAVANJA KNJIGA U SAD-U.....	27
5. ZAKLJUČAK.....	31
6. LITERATURA.....	32
SAŽETAK.....	38
SUMMARY.....	39

1. UVOD

Povijest pisane riječi usko je povezana s društvenim okolnostima. Naime, povijesna su previranja pratila riječi koje su zabilježene na različitim materijalima. Egipćani su kao pisači materijal upotrebljavali drvene pločice, kožu, papirus te da od 11. stoljeća najvažniji materijal postaje pergamena, a od srednjeg vijeka papir.¹ Od najranije ljudske povijesti su autori bili oni koji su nastojali ostaviti pisani trag. Međutim, njihov pisani trag je pratila i zlokobna sjena u obliku cenzure. Povijest je svjedok brojnih događaja poput spaljivanja knjiga. Neizvjesna je sudbina oduvijek pratila autore i njihova djela. Cenzura je povezana s različitim vladavinama u povijesti. Njome se nastojao prikriti trag određenoj knjizi ili autoru. Cenzura je jedan od razloga zbog kojega je ljudska civilizacija ostala zakinuta za veliki broj pisanih zapisa.

Svrha pisanja ovoga rada se očituje u istraživanju povijesti knjige, odnosno sudbini knjiga koje su bile razlogom osporavanja u SAD-u tijekom 19. i 20. stoljeća. Prvi dio rada donosi kratki pregled povijesti cenzure knjiga te različite načine progona knjiga. Također, u prvom je dijelu rada prikazan način na koji se cenzura provodi u demokratskim državama.

Središnji dio rada donosi istraživanje uzoraka, odnosno djela koja su osporavana u SAD-u tijekom 19. i 20. stoljeća. Kroz istraživanje će se prikazati razlozi zbog kojih je određena knjiga bila osporavana u nekom trenutku američke povijesti. Završni dio rada donosi poglavlje u kojem će se pregledno istaknuti uzroci progona knjiga te će se povući paralela sa stanjem u društvu kada dolazi do trenutka progona određene knjige, ali i njezinog autora.

¹ Stipčević, A. Povijest knjige. Zagreb : Matica hrvatska; 2006. str. 41./42.

2. Kratka povijest cenzure

Riječ knjiga asocira na različite pojmove i pojave. Može označavati roman, pjesničku zbirku, zbirku pripovijetki, ali i na slikovnicu. Svojom veličinom može biti malena ili velika, tiskana ili napisana na najskupljem ili najjeftinijem materijalu...Prve su civilizacije vrijedno razvijale svoje kulture, a njihovim napredovanjem se javljaju i prva pisma. Postojanje pisma je bilo preduvjet za pisanje tekstova. Vjerovanje da su bogovi naučili ljude pisati i čitati, bilo je u starim civilizacijama općenito rašireno.² Najstarije su civilizacije stvarale poseban sustav znakova koji su im služili za komunikaciju. Njihovim razvojem se mijenjao i sustav znakova, sve dok u određenim civilizacijama nije dosegao granicu savršenstva. Zahvaljujući sačuvanim spomenicima, glinenim pločicama, nadgrobnim spomenicima imamo uvid u najstarija pisma. Nema te pohvale koja bi mogla zvučati pretjerano kada se govori o knjizi. Sve što je čovjek značajno stvorio proizašlo je iz knjige, sve što se značajno dogodilo, mislilo, osjećalo pretvorilo se u knjigu.³ Kroz povijest su postojali različiti načini progona knjiga: spaljivanje knjiga, popisi zabranjenih knjiga, zabrane unošenja knjiga u zemlje, izostavljanjem iz bibliografija. Cenzura (lat. *censura*: procjena imetka, ocjena) je sustav administrativnih mjera koje poduzimaju državne, vjerske, stranačke i druge vlasti protiv objelodanjivanja, čitanja, širenja i posjedovanja, slušanja i gledanja nepoćudnih i za društvo opasnih tiskanih i rukopisnih knjiga, filmova, videokaseta i slične građe te radijskih i televizijskih emisija, kazališnih predstava i dr.⁴ Pojavljuje se u različitim oblicima, stoga razlikujemo: preventivnu cenzuru, autocenzuru te suspenzivnu cenzuru.⁵

2.1. Spaljivanja knjiga

Povijesna nas razdoblja podsjećaju na kraljevstva i carstva kojima su vladali moćni državnici koji su u svojim rukama imali nadzor nad svime što se u zemlji događalo. Njihovi su podanici pratili rad autora. Povijest nas uči da su oduvijek postojali autori koji su pisali za vladare te na taj način osiguravali egzistenciju i sigurnost. Međutim, postojali su autori koji su se pisanim riječima odupirali državnim vlastima. Nezadovoljstvo stanjem u društvu su iskazivali kritikama u obliku književnih djela, spisa ili dopisa. Iz tog razloga su često bili smatrani neprijateljima države. Njihova su djela smatrana opasnima te osuđivana na

² Stipčević, A. Sudbina knjige. Lokve : Naklada Benja, 2000. str. 13.

³ Isto, str. 1.

⁴ Cenzura. // Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11246. (1.8.2019.)

⁵ Cenzura. // Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11246>. (17.12.2019)

spaljivanje, zabranjivana ili uništavana na druge načine. To je ujedno bila i kazna za autore koji su se usudili pisati protiv države, odnosno vladara. Jedan od prvih vladara koji je bez milosti uništavao knjige i kažnjavao pisce bio je kineski car Čin Ši Huang-ti u 3. stoljeću prije Krista. Ne samo da je naredio spaljivanje svih knjiga, nego je i nekoliko stotina učenih ljudi ubio da svojim pisanjem više ne bi ugrožavali vlast.⁶ Spaljivanje knjiga je krajnji i najbrutalniji vid cenzure, a u srednjem vijeku su se zabranjene knjige često uništavale spaljivanjem na javnim mjestima, uz prisutnost gledatelja.⁷ Tiskarski stroj, jedan od najvećih izuma čovječanstva, izazvao je pojavu masovne proizvodnje knjiga. Međutim, nisu sve knjige bile po volji vlastima, kako crkvenim, tako i svjetovnim. A materijala za spaljivanje bilo je mnogo – „nepoćudne“ knjige nicale su poput gljiva i lomače su gorjele na se strane.⁸ Novija povijest još je jednom pokazala „strah“ od pisane riječi, a autori su zbog toga bili kažnjavani i protjerivani iz svojih zemalja, a pribjegavalo se i spaljivanju knjiga. U 20. stoljeću je zabilježeno masovno spaljivanje knjiga u nacističkoj Njemačkoj. Nationalsocijalisti su, osvojivši vlast u Njemačkoj, godine 1933. započeli s javnim spaljivanjima knjiga, najprije u Berlinu, a onda i u drugim gradovima.⁹ Godine 1933. u razdoblju između 27. travnja i 10. svibnja studenti diljem Njemačke skupili su desetke tisuća knjiga i spalili ih pred 40 000 promatrača na trgu ispred Berlinskog sveučilišta.¹⁰ Kraj 20. i početak 21. stoljeća ne bilježi nove slučajeve masovnog spaljivanja knjiga, ali zanimljiv je slučaj koji se veže za serijal knjiga o čarobnjaku Harryju Potteru. Naime, poljski svećenik je predvodio spaljivanje knjiga koje promoviraju čarobnjaštvo, uključujući i serijal knjiga o Harryju Potteru.¹¹

⁶ Povijest cenzure. // Aleksandru Stipčeviću s poštovanjem / Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008. str. 137. Dostupno i na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9737/> (12.12.2019.)

⁷ Spaljivanje knjiga. // Proleksis enciklopedija. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/57924/>. (15.12.2019.)

⁸ Klanjac, A. Zabranjeno čitanje (3. dio): tehnike i načini cenzure. Ziher.hr. 2013. Dostupno na: <https://www.ziher.hr/zabranjeno-citanje-3-dio-tehnike-i-nacini-cenzure/> (15.12.2019.)

⁹ Hebrang Grgić, I. Kratka povijest knjižnica i nakladnika s kodovima i aplikacijom. Zagreb : Naklada Ljevak, 2018. str. 163.

¹⁰ Klanjac, A. Zabranjeno čitanje (3. dio): tehnike i načini cenzure. Ziher.hr. 2013. Dostupno na: <https://www.ziher.hr/zabranjeno-citanje-3-dio-tehnike-i-nacini-cenzure/> (15.12.2019.)

¹¹ Walker, S. Harry Potter among books burned by priests in Poland. The Guardian. 2019. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/01/harry-potter-among-books-burned-by-priests-in-poland> (15.12.2019.)

2.2. Popisi zabranjenih knjiga

Godine 1455. započelo je novo razdoblje u povijesti ljudske civilizacije. Nijemac Johannes Gutenberg dovršio je tiskanje Biblije tiskarskim strojem koji je sam izumio. Izum tiskarskog stroja će potaknuti masovniju proizvodnju knjiga, a samim time i lakše širenje pisane riječi. Za crkvene i svjetovne vlasti određene knjige i autori će predstavljati opasnost (osobito luteranske knjige). U 16. stoljeću se pojavljuju popisi zabranjenih knjiga, a engleski je kralj Henrik VIII. Godine 1526. objavio popis od 18 naslova (od toga pet Lutherovih) koje je zabranio svojim podanicima.¹² Godine 1557. Crkva je izdala popis opasnih knjiga poznat pod nazivom *Indeks zabranjenih knjiga*. Opći crkveni popis „heretičkih, sumnjivih, odnosno opasnih“ knjiga bio je gotov, ali su mnogi bliski suradnici pape upozoravali da je popis preoštara i da će izazvati velike neprilike Crkvi pa to izdanje nije raspačavano. Popravljen verzija tiskana je dvije godine poslije (1559.) i raspačavana.¹³ *Indeks zabranjenih knjiga* je prvenstveno bio popis djela koja katolički vjernici po crkvenoj zabrani nisu smjeli čitati.¹⁴ Razlozi zbog kojih su se određene knjige i autori našli na popisu bili su različiti: širenje hereze, nedostatak moralnih vrijednosti, seksualna eksplicitnost. Strah od literature koja bi mogla ugrožavati odgoj djece i mladih bio je sve veći među vjerskim krugovima. Svaka tiskana knjiga detaljno se iščitavala s ciljem da se pronađu detalji koji bi upućivali na njezinu štetnost za društvo u cjelini. Ne samo Crkva, već su i svjetovni vladari došli do zaključka da je broj knjiga koje ugrožavaju mladež i društvo u cjelini narastao preko svake razumne mjere. Bili su uvjereni da su one krive za pojavu buntovnih ideja, za prostote i sve druge nepoželjne misli u glavama ljudi.¹⁵ Određeni autori koji su zbog svoje pisane riječi bili svrstani u *Indeks zabranjenih knjiga* se u današnje vrijeme nalaze na popisima lektira u školama (G. Flaubert, J. P. Sartre, D. Alighieri¹⁶). *Indeks zabranjenih knjiga* doživio je brojne nadopune, a posljednje je izdanje izašlo 1948. Zbog sve većeg broja tiskanih knjiga, odnosno knjiga koje je trebalo uvrštavati u *Indeks* 1966. godine u Rimu je donijeta odluka da se *Indeks* više ne objavljuje.

¹² Hebrang Grgić, I. Kratka povijest knjižnica i nakladnika s kodovima i aplikacijom. Zagreb : Naklada Ljevak, 2018. str. 99.

¹³ Stipčević, A. Sudbina knjige. Lokve : Naklada Benja, 2000. str. 193.

¹⁴ Index librorum prohibitorum. // Leksikon Marina Držića. Dostupno na: <https://leksikon.muzej-marindržic.eu/index-librorum-prohibitorum/> (1.8.2019.)

¹⁵ Stipčević, A. Sudbina knjige. Lokve : Naklada Benja, 2000. str. 90.

¹⁶ Majcenović, M. Tjedan zabranjenih knjiga – prisjetimo se današnjih klasika koji su svojedobno bili zabranjivani. Ziher.hr. 2015. Dostupno na: <https://www.ziher.hr/tjedan-zabranjenih-knjiga-prisjetimo-se-danasnjih-klasika-koji-su-svojedobno-bili-zabranjivani/> (25.1.2020.)

2.3. Uklanjanje knjiga iz knjižnice

Knjižnice su mjesto na kojem bi se trebale moći nabaviti sve knjige i one su mjesto pristupa informacijama. Povijesne okolnosti pokazuju da su se iz knjižnica knjige uklanjale te se na taj način korisnicima ograničavao pristup. Lenjinova supruga Nadedža Krupskaja bila je zadužena za čišćenje ruskih knjižnica od štetnih knjiga te je godine 1927. otpisano 60% posto fondova brojnih ruskih knjižica, dok u Italiji sve knjižnice dobivaju naredbe da određene knjige uklone iz fonda koji je dostupan korisnicima.¹⁷ Američki su knjižničari pisali radove na temu nabavne politike knjižnica te su u njima ustvrdili da knjižničari zaduženi za nabavu knjižne građe kao razlog što ne nabavljaju sporne knjige – radilo se o političkim ili pornografskim knjigama – navode to što za te knjige nisu znali.¹⁸ Izbacivanje nećudorednih i sličnih knjiga iz knjižnica smatra vrlo efikasnim načinom sprečavanja da neke nepoželjne knjige dođu u ruke čitatelja, unatoč bezbrojnim dokazima da ta mjera ima redovito suprotan učinak.¹⁹

Knjižnice se zbog svoje funkcije često nađu u vrtlogu cenzure. Knjižničari su djelatnici koji su zaduženi za nabavu knjiga, a samim time sudjeluju u izgradnji knjižničnog fonda. Jedno od sredstava cenzure u knjižnicama je nabavna politika. U nabavnoj se politici odražavaju sve političke i društvene promjene, vjerska i ideološka shvaćanja u pojedinim sredinama i povijesnim razdobljima, sve promjene u ćudoređu i javnom mišljenju, promjene u mišljenjima o pedagoškoj i obrazovnoj ulozi pojedinih vrsta knjižnica.²⁰ Promatrajući cenzuru u knjižnicama, ističe se odnos na relaciji cenzura i selekcija knjiga. Cenzura u knjižnicama podrazumijeva one mjere koje su usmjerene na uskraćivanje prava i mogućnosti korisnika da dođu do tražene knjige ili neke druge knjižne građe za koju državna vlast, pojedine političke stranke, vjerske i druge organizacije ili udruženja građa drže da su opasne, štetne ili nepoželjne, a selekcija s knjižničarskog stajališta znači odabir knjiga na osnovi stručnih kriterija koji u obzir uzimaju i neke čimbenike koji ograničavaju taj odabir, ali ne na štetu prava korisnika.²¹

¹⁷ Hebrang Grgić, I. Kratka povijest knjižnica i nakladnika s kodovima i aplikacijom. Zagreb : Naklada Ljevak, 2018. str. 163.

¹⁸ Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 32.

¹⁹ Stipčević, A. Povijest knjige. Zagreb : Matica hrvatska; 2006. str. 692.

²⁰ Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 30.

²¹ Isto, str.31.

Uklanjanje knjiga iz knjižnica kao jednog od oblika cenzure je u demokratskim društvima povezano s udruženjima građana. Naime, građani podižu svoj glas ako smatraju da određena knjiga treba biti uklonjena s policaj knjižnica. U totalitarnim društvima građani nisu prosvjedovali zbog knjiga koje se nalaze u knjižnicama, ali u demokratskim društvima je to bio čest slučaj. U totalitarnim je društvima teško zamisliti građanina koji bi se usudio prosvjedovati zbog toga što knjižnica drži neku knjigu koju on smatra lošom ili nepodobnom, jer je posve razumljivo da o tome koja je knjiga u određenom trenutku podobna odlučuju drugi, a ne on.²² U takvim društvima o nabavnoj politici brine država, kao što odlučuje i o knjigama koje će biti uklonjene. U SAD-u postoje različita udruženja građana koja nadziru rad knjižnica i prate koje se knjige nalaze na policama istih. U trenucima kada su nezadovoljni zbog knjiga koje ulaze u knjižnice, dižu svoj glas tražeći da se uklone. Svjesni svojih prava, američki građani svih vjera, rasa, političkih uvjerenja, a posebice oni koji su zabrinuti za javni moral i za odgoj mladog naraštaja, okupljaju se u društva, pažljivo motre što se u knjižnicama radi, što se u njima nalazi i što knjižničari različitim aktivnostima promiču.²³ Međutim, u navedenim situacijama se u najtežem položaju nalaze knjižničari koji moraju poštivati pravo na pristup informacijama svim korisnicima jer knjižnica je mjesto pristupa informacijama, a to knjižničari pokušavaju protumačiti na način da ne smiju uskratiti svojim korisnicima pravo na to da u njihovim knjižnicama pronađu i dobiju na čitanje i knjige koje se ponekima ne sviđaju.²⁴ U SAD-u nisu rijetki slučajevi pobune protiv nepodobnih knjiga, a najčešći oblik pobune su prosvjedi koje organiziraju ranije spomenuta udruženja građana. Osim što prate sadržaj na policama javnih knjižnica, nadziru i knjižnice namijenjene školskoj djeci i mladeži brinući se za promicanje moralnih vrijednosti u društvu. Akcije protiv određenih knjiga održavaju se po cijelom SAD-u. Takve akcije nailaze na razumijevanje i podršku širom zemlje, no nerijetko su one diktirane lokalnim političkim kalkulacijama ili moralnim normama i izazivaju žestoke prosvjede u drugim sredinama ili gradovima Amerike.²⁵

²² Isto, str. 114.

²³ Isto, str. 114.

²⁴ Isto, str. 117.

²⁵ Isto, str. 115.

2.4. Ostali načini cenzure

Cenzura knjiga se kroz povijest provodila na različite načine, kao što je prikazano u prethodnim poglavljima. Jedan od načina su zabrane tiskanja knjiga u zemlji, autocenzura te zabrana unošenja knjiga u zemlju. Zabrane tiskanja knjiga u zemlji te zabrana unošenja knjiga u zemlju se svrstavaju pod oblik suspenzivne cenzure.²⁶

Zabrana tiskanja knjiga u zemlji jedan je od načina progona knjiga tijekom povijesti. Vlasti su provodile takav oblik cenzure želeći imati kontrolu nad onime što se tiska. Međutim, pisci su se snalazili te rješenje pronalazili u inozemstvu. Često su pisci koji su bili progonjeni u jednoj zemlji rado bili primani u drugoj, a tiskanje izvan domovine postalo je uobičajeni način izbjegavanja domaće cenzure.²⁷ Demokratska društva dopuštaju veću slobodu piscima, stoga ne iznenađuje što su isti tijekom 20. stoljeća emigrirali u demokratske države te u njima tiskali svoja djela. Milan Kundera i Vladimir Nabokov su među piscima koji su bili prisiljeni živjeti u drugim državama jer su se njihova djela nalazila na listama nepodobnih. Ne čudi nas stoga što je upravo u ovom stoljeću slanje rukopisa u inozemstvo poprimilo nikada ranije dosegnute razmjere. To potvrđuje neospornu činjenicu da je broj knjiga koje se tiskaju u inozemstvu razmjeran jačini policijske represije na slobodu književnog ili znanstvenog rada u jednoj zemlji.²⁸

Autocenzura se definira kao cenzuriranje samoga sebe, primjerice javno djelovanje (npr. novinara, književnika) pri kojem se po vlastitoj volji izbjegavaju teme koje bi mogle biti nepoćudne vlasti, iako sama vlast ne provodi cenzuru.²⁹ Autori knjiga su zbog strahova od mogućeg progona, sukobljavanja s vlašću ili bilo kakvog suđenja provodili autocenzuru. Cijeli je niz novinara, pisaca, umjetnika, koji itekako dobro paze što će kroz vlastiti filter propustiti u javnost, jer u mnogim represivnim režimima kazna za nepoćudno djelo, riječ, znanstveno dostignuće nije bila samo brisanje, uklanjanje iz dokumentacije, kataloga, povijesti općenito, nego ugroza, progon i smrt.³⁰

Zabrana unošenja knjiga u zemlju se kao način cenzure pojavio u 16. stoljeću. Među prvima koji je to učinio bio je engleski kralj Henrik koji je 1538. zabranio unošenje u

²⁶ Cenzura. // Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11246> (29.1.2020.)

²⁷ Stipčević, A. Povijest knjige. Zagreb : Matica hrvatska; 2006. str. 505.

²⁸ Stipčević, A. Kako izbjeći cenzora. Hrvatska sveučilišna naklada : Zagreb, 1997. str. 9.

²⁹ Autocenzura. // Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4713> (2.12.2019.)

³⁰ Ivezic, V. Lica cenzure. Sloboda mišljenja i kreativnost u uvjetima tržišno orijentiranog društva // In Medias Res. Časopis filozofije medija. 5, 9(2016), str. 1421-1438. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/170535> (12.12.2019.)

Englesku knjige tiskane na engleskom jeziku u inozemstvu.³¹ Ovim načinom cenzure se nastojalo spriječiti unošenje „opasnih“ ili nepodobnih knjiga kojima su se širile ideje koje nisu smatrane dobrima za društvo ili određenu državu u cjelini. Zabrane unošenja „opasne“ literature su nesumnjivo jako otežale cirkuliranje knjiga i ideja, no ne u onolikoj mjeri koliko su se nadali tvorci tih zabrana.³²

3. Cenzura u demokratskim društvima: primjer SAD-a

3.1. Američki sustav i istraživanja javnog mišljenja

Demokracija pretpostavlja oblik vladavine u kojoj jednako sudjeluju svi članovi zajednice, odnosno narod. Demokratske države donose niz zakona i propisa u kojima zagovaraju slobodu izražavanja i jednakost pristupa informacijama za sve, a knjižničarske i druge udruge donose etičke kodekse ponašanja.³³ Iz tog razloga teže je provoditi cenzuru u takvom društvu, ali ju je nemoguće isključiti. Provodi se u svim društvima i oblicima vladavine. U demokratskim društvima veća su prava svih članova zajednice, stoga su česti zahtjevi da se određene knjige „očiste“ ili u potpunosti uklone iz knjižnica. Kada su određene knjige sporne (zbog svojeg sadržaja), veliku ulogu mogu odigrati knjižničari.

Američko društvo smatra se jednim od najliberalnijih društava svijeta. Funkcioniranje države temelji se na Ustavu Sjedinjenih Američkih Država. On je usvojen 17. rujna 1787. te je najstariji takav zakon na svijetu. Odredbe Ustava su se mijenjale kroz godine, ali su njime građanima SAD-a zagarantirana njihova prava. *Povelja o pravima* je naziv za izmjene i dopune Ustava Sjedinjenih Američkih Država, a ona građanima jamči demokratska i ljudska prava. Prvi amandman *Povelje o pravima* osigurava slobodu govora svakog građanina bez obzira kojoj vjerskoj ili društvenoj skupini pripada.³⁴ Ustav koji jamči slobodu izražavanja davao je mogućnost piscima da pišu o društvenim problemima.

Sjedinjene Američke Države imaju predsjednički sustav te su svrstane u skupinu demokratskih svjetskih država. Sinonim su za liberalno društvo u kojem su različitim društvenim skupinama zagarantirana njihova prava. Sjedinjene Američke Države su u 20.

³¹ Stipčević, A. Povijest knjige. Zagreb : Matica hrvatska; 2006. str. 501.

³² Isto, str. 502.

³³ Totalitarni režimi dvadesetog stoljeća. // Aleksandru Stipčeviću s poštovanjem / Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008. str. 147. Dostupno i na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9737/> (1.8.2019.)

³⁴ Povelja o pravima. Veleposlanstvo Sjedinjenih Američkih Država. Dostupno na: <https://photos.state.gov/libraries/amgov/30145/publications-other-lang/CROATIAN.pdf> (2.8.2019.)

stoljeću „otvorile“ svoja vrata piscima emigrantima totalitarnih režima. U SAD-u su objavljena brojna djela svjetske književnosti emigrantskih pisaca koja bi bila zaboravljena ili uništena od strane totalitarnih režima. U povijesti Sjedinjenih Američkih Država postoje knjige koje su bile neprihvaćene te osuđivane. Liberalna se društva suočavaju s problemom pojave pisaca koji pišu slobodno, bez ustručavanja koristeći neprimjerene (često i vulgarne) riječi. U svojim djelima opisuju seksualne scene, pišu o homoseksualnosti te temama koje se smatraju kontroverznima. Jedno od takvih djela je bio *Uliks*, autora Jamesa Joycea. Društvo za borbu protiv nemoralnosti je pred američkim sudom pokrenulo postupak protiv Jamesa Joycea jer se djelo smatralo nemoralnim. Ali, sud nije raspravljao o umjetničkoj vrijednosti djela, već o povredi moralnih normi, koje su u to vrijeme vrijedile u američkom društvu, pa je zato 21. veljače 1921. osudio urednike časopisa na globu od 50 dolara svakog i zabranio objavljivanje daljnjih nastavaka *Uliksa* u tom časopisu.³⁵ Sa sličnim problemima te suđenjem suočili su se pisci Theodor Dreiser (autor *Američke tragedije*) i David Herbert Lawrence (autor romana *Ljubavnik Lady Chatterley*). Njihova su djela osuđena zbog svojih erotskih sadržaja, a suđenja se ne poklapaju sa slobodom javnog izražavanja na kojoj se temelji moderna Amerika.

3.2. Udruge i njihove uloge

U Americi početkom 20. stoljeća jačaju skupine koje se bore protiv nepristojne literature. Njihovo nezadovoljstvo onime što se nudi na tržištu knjiga rezultirat će osnivanjem Nacionalne organizacije za pristojnu književnost (National Organization for Decent Literature). Organizacija je potomak Nacionalne legije pristojnosti. Iza nje su stajali rimokatolički svećenici. Osnovana je 1938., a djelovala je sve do 60-ih godina 20. stoljeća.³⁶ Organizacija je bila povezana s rimokatoličkim svećenicima te su se na njezinim listama nepristojne literature znale pronaći knjige koje su se nalazile i u vatikanskom *Indeksu zabranjenih knjiga*. Jedna od tih knjiga bila je *Gospođa Bovary*, autora G. Flauberta. Godine 1864. uvrštena je u vatikanski popis zabranjenih knjiga (*Indeks zabranjenih knjiga*), a američka Organizacija za pristojnu književnost stavila ju je na svoju crnu listu gotovo 100 godina kasnije – 1954. godine.³⁷ Godine 1956. aktivira se skupina građana koja je zagovarala cenzuru u književnosti, a njihov je predvodnik bio Charles Keating, poznat kao anti-

³⁵ Stipčević, A. Sudbina knjige. Naklada Benje : Lokve, 2000. str. 110.

³⁶ National Organization for Decent Literature. // Academic Dictionaries and Encyclopedias. Dostupno na: <https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/11788377> (12.8.2019.)

³⁷ Koji su književni klasici bili cenzurirani?. Zih.hr. 2013. Dostupno na:

<https://www.tportal.hr/kultura/clanak/koji-su-knjizevni-klasici-bili-cenzurirani-20130304> (12.8.2019.)

pornografski aktivist. Skupina je osnovana u Cincinnatiju, u Ohiju pod nazivom Građani za pristojnu književnost. Svoje su djelovanje usmjerili prema zalaganju za čitanjem klasika i borbi protiv nepristojne literature.³⁸ Nekoliko su puta mijenjali naziv svoje skupine i podnijeli preko 40 milijuna pisama u ime svojeg položaja, a od 2002. su opet postali aktivni pod nazivom Građani za pristojnost putem zakona.

Organizacija koja je sa svojim djelovanjem započela u 19. stoljeću je Američka knjižničarska udruga (ALA), najveća i najstarija knjižničarska udruga na svijetu. Osnovana je 1876. godine, a cilj joj je „pružanje vodstva za razvoj, promociju i poboljšanje knjižničnih i informacijskih usluga i profesije knjižničarstva u svrhu poboljšanja učenja i osiguranja pristupa informacijama za sve.“³⁹ Od svojih prvih godina djelovanja ALA je krenula u borbu protiv cenzure u knjižnicama. Knjižničari su oduvijek bili izloženi pritiscima jer su oni bili odlučujući faktor u pristupu informacijama. Iz tih su razloga knjižničari pod povećalom. Američki knjižničari su se godinama suočavali sa cenzurom te su joj se odlučili oduprijeti. U borbu protiv cenzure u knjižnicama su krenuli izdavanjem različitih dokumenata. Prvi takav dokument objavili su 1939. godine pod nazivom *Library Bill of Rights* (Knjižnična isprava o pravima). Navedenim dokumentom su američki knjižničari vrlo odlučno formulirali svoje stajalište o položaju knjižnica u društvu i svoje protivljenje svakoj cenzuri u knjižnicama.⁴⁰

Američki knjižničari svoju borbu nastavljaju i pedesetih godina 20. stoljeća, ali s osvrtom na građane koji moraju imati neometan pristup informacijama u knjižnicama. Knjižnica bi trebala biti mjesto koje pruža osjećaj sigurnosti, odnosno mjesto gdje građani mogu slobodno dobiti u ruke bilo koju knjigu bez obzira na sadržaj koji je u njoj zastupljen. Iz navedenih razloga, ALA izdaje dokument *The Freedom to Read* (Sloboda čitanja). Tim dokumentom knjižničari su bacili još jednu rukavicu udruženjima građana koji bdiju nad radom knjižnica i državnim organima koji sa svoje strane nastoje ograničiti slobodu čitanja u ime viših državnih interesa, državne sigurnosti, morala, itd.⁴¹

Američki su knjižničari svoj ugled nastojali sačuvati objavljivanjem Etičkog kodeksa za knjižničare u kojem su se osvrnuli na odnos prema svojem poslu i društvu u kojem žive, ali

³⁸National Organization for Decent Literature. // Academic Dictionaries and Encyclopedias. Dostupno na: <https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/11788377> (12.8.2019.)

³⁹About ALA. American Library Association. Dostupno na: <http://www.ala.org/aboutala/> (16.8.2019.)

⁴⁰ Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 21.

⁴¹ Isto, str. 22.

i svjesni da žive u nesavršenom društvu u kojem postoje razne vlasti koje financiraju njihov rad.⁴²

S namjerom da podigne svijest o cenzuri, ALA je pokrenula projekt pod nazivom Tjedan zabranjenih knjiga (Banned Books Week) koji je posvećen knjigama koje su trebale biti uklonjene iz javnih knjižnica. Njezina je misija da se omogući pristup informacijama za sve, a samim time da se smanji cenzura knjiga koja i danas postoji diljem svijeta.

Projekt Tjedan zabranjenih knjiga održava se svaki prvi tjedan u listopadu. Projekt je pokrenut 1982. godine s ciljem da se u tom tjednu javnost upozna s knjigama koje su zbog raznih zabrana bile uklonjene s polica javnih knjižnica. U Tjednu zabranjenih knjiga promiču se sloboda čitanja, slobodan i besplatan pristup informacijama, a uključeni su knjižničari, izdavači, prodavači knjiga, novinari, učitelji i svi čitači.⁴³ Na popisima zabranjenih knjiga našli su se brojni književni klasici poput *Uliksa*, *Lolite*, *Životinjske farme*, *Ubiti pticu rugalicu*, *Dnevnika Anne Frank*, *Ljubavnika lady Chatterley*, *Gospođe Bovary*, a u 21. stoljeću se na listama našao i serijal o čarobnjaku Harryju Potteru. Projektom Tjedan zabranjenih knjiga se želi javnost potaknuti na svijest o postojanju cenzure koja je bila razlogom uništavanja brojnih knjiga. Također, želja je informirati javnost da cenzura i dalje postoji. Čak je približno 80% knjižnica provodilo ovakvu ili onakvu cenzuru, i to tako što nisu kupovale „sumnjive“ ili opasne knjige ili pak tako što su nametale različita ograničenja u uporabi takvih knjiga ako su ih već imale u svojim fondovima.⁴⁴ Tjedan zabranjenih knjiga je projekt međunarodno udruženje različitih organizacija kojemu se pridružuje obveza za povećanjem svijesti o godišnjem slavlju slobode čitanja, a koalicija nastoji uključiti razne zajednice i potaknuti ih na sudjelovanje u Tjednu zabranjenih knjiga kroz obrazovanje, zagovaranje i stvaranje programa o problemu cenzure knjiga.⁴⁵ Tjedan zabranjenih knjiga se u godini 2019. održao od 22. do 29. rujna, a tema mu je bila *Cenzura nas ostavlja u mraku* s motom *Držite svjetlo uključeno!*. Na službenim stranicama Tjedna zabranjenih knjiga mogu se pronaći liste zabranjenih knjiga od 2001. godine, a uz svaku je knjigu naveden razlog zbog kojeg je postojao zahtjev za njezinu zabranu. Godine 2002. su se na listi zabranjenih knjiga našle *Pustolovine H. Finna*, autora M. Twaina, zbog uvredljivog jezika kojim je knjiga napisana. Godinama je na popisima knjiga predloženih za uklanjanje iz javnih knjižnica bio

⁴² Isto, str. 23.

⁴³ Tjedan zabranjenih knjiga. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. 2012. Dostupno na: www.nsk.hr/tjedan-zabranjenih-knjiga/ (17.8.2019.)

⁴⁴ Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 23.

⁴⁵ About the Coalition. Banned Books Week. Dostupno na: <https://bannedbooksweek.org/coalition/> (17.8.2019.)

serijal o Harryju Potteru zbog nasilja i okultizma, a serijal Sumrak saga zbog seksualno eksplicitnih scena i neprilagođenosti dobnoj skupini kojoj je namijenjena.⁴⁶ Projektu Tjedan zabranjenih knjiga pridružile su se i knjižnice diljem Republike Hrvatske te one na različite načine žele prikazati posljedice koje cenzura ostavlja na knjigu i njezinoga autora, ali i cjelokupno društvo.

3.3. Primjeri cenzure u SAD-u

Sloboda koju je SAD pružao dala je krila mnogim autorima te su oni počeli pisati o temama koje su i u naoko liberalnom društvu bile kontroverzne. Iako je SAD zadržao status države u kojoj se mogu objaviti kontroverzne knjige, povijest pokazuje da nisu svi pisci bili poželjni. Pojedini su morali svoje knjige objavljivati u zapadnoeuropskim državama. Neki nisu doživjeli objavljivanje svojih knjiga u SAD-u. S druge strane, određeni su pisci vodili sudske bitke, ali i bitke s građanskim skupinama zabrinutima za nestajanje moralnih vrijednosti u društvu SAD-a. Najveće su brige knjižničarima zadavale erotske i pornografske knjige jer su one oduvijek izazivale reakciju u javnosti. Osobito su pod pritiskom bili knjižničari u knjižnicama namijenjenima mladima jer su oni bili zaduženi za nabavu knjižne građe. Nabavljati ili ne nabavljati erotske i pornografske knjige, komu ih dati na čitanje ako takve knjige knjižnica posjeduje, što se pod pornografskom i erotskom knjigom treba razumijevati itd., sve su to pitanja s kojima se susreću knjižničari u zapadnim demokratskim zemljama kada raspravljaju o cenzuri u knjižnicama, posebice u onim knjižnicama koje su namijenjene puku i mladeži školske dobi.⁴⁷ Knjige oko kojih su se vodile rasprave, prosvjedi ili sudski sporovi proglašavane su „nepoćudnima“. Definicija riječi nepoćudan označava ono što nije nekome (ob. vlastima) po volji, koji nije u skladu s vladajućom ideologijom; nepodoban.⁴⁸ Knjige koje su u SAD-u smatrane nepoćudnima tematski su bile vezane uz rasizam, bile su seksualnog sadržaja, pune vulgarizama, okultizma, nasilja, neprilagođene mladima i djeci. Zbog navedenih razloga zabranjivane su u knjižnicama, školama, njihova objava je zabranjivana. Za određene knjige su morala proći desetljeća da se pojave na policama knjižara, a druge koje su bile zabranjene su doživjele još veću popularnost među građanima SAD-a. U SAD-u su najveće brige knjižničarima zadavale knjige o seksu, o

⁴⁶ Top Ten Most Challenged Books. ALA. Dostupno na: www.ala.org/advocacy/bbooks/frequentlychallengedbooks/top10 (17.8.2019.)

⁴⁷ Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 49.

⁴⁸ Nepoćudan. // Hrvatski jezični portal. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eF5iWhQ% (2.8.2019.)

homoseksualcima, knjige u kojima se upotrebljavaju „prljave“ riječi, a pisci poput H. Millera ili V. Nabokova su bili neprestano pod udarom, dok knjižničari imaju impresivan popis knjiga koje nisu nabavljali ili su morali odstraniti zbog prosvjeda i intervencija sa strane.⁴⁹

Tema koja je izazivala najviše kontroverzi tijekom 19. stoljeća u SAD-u bila je vezana uz rasizam. Pisci koji su bez imalo straha i ustručavanja pisali o problemu odnosa prema robovima, dovodili su se u probleme s vlastima i društvom koje se nije htjelo suočiti s onim što robovi proživljavaju na imanjima i u kućama u kojima su služili bijelim gospodarima.

Početak 20. stoljeća donio je pojavu romana *Ljubavnik lady Chatterley*. Riječ je o romanu koji opisuje zabranjenu ljubav aristokratkinje i lugara. Njegovu su veliku umjetničku vrijednost zasjenili eksplicitni opisi seksualnih odnosa, zbog čega je roman bio zabranjen u pojedinim europskim državama, ali i Americi. U mnogim europskim zemljama, posebice u Engleskoj i Americi, knjiga je bila zabranjivana. No potražnja za njom bila je velika zbog visoke umjetničke vrijednosti i nekonvencionalnog tretiranja spolnih problema, a posebice zbog kampanje koja se protiv te knjige godinama vodila.⁵⁰ Roman je objavljen 1928. u Italiji, a tek nakon 30 godina bio je objavljen u zemljama Europe i Americi nakon niza zabrana.

Roman *Plodovi gnjeva*, autora Johna Steinbecka, izazvao je gnjev diljem SAD-a, ali i šire. Udruženje farmera Californije knjigu su okarakterizirali kao „hrpu“ laži i „komunističkom“ propagandom i zabranilo *Plodove gnjeva*. Knjigu su izbacili iz mnogih knjižnica i diljem Amerike su gotovo ritualno spaljivani primjerci *Plodova gnjeva*.⁵¹ Knjiga se smatrala opscenom jer je sadržavala vulgarne riječi i vrijeđala Boga, što je posebno razljutilo građane Kalifornije u koju je i smještena radnja romana. Unatoč tome što je knjiga spaljivana i zabranjivana diljem Amerike, Steinbeck je za nju dobio Pulitzerovu nagradu 1940. godine, a kasnije je dobila i svoju prvu filmsku ekranizaciju. Događaji oko navedene knjige su još jednom pokazali ranjivost američkog društva te njegovu osjetljivost na sve ono što izlazi iz prikaza moralnih vrijednosti koje njeguje Amerika. Također, roman je prikazao nemilosrdan odnos bogatih prema siromašnim doseljenicima što se određenom sloju Amerikanaca nije sviđalo jer odudara od slike koju su prikazali svijetu.

Određeni je broj knjiga u SAD-u uklonjen iz knjižnica jer se smatralo da takve knjige imaju erotski sadržaj, unatoč tome što su bile daleko od erotske ili pornografske literature. To su primjerice knjige *Smrt trgovačkog putnika* Atrhura Millera, *Za kim zvona zvone* Ernesta

⁴⁹ Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 51.

⁵⁰ Stipčević, A. Kako izbjeći cenzora. Hrvatska sveučilišna naklada : Zagreb, 1997. str. 83.

⁵¹ Veić Sukreški, S. John Steinbeck – velikan američke književnosti. Čitaj knjigu. 2014. Dostupno na: <https://citajknjigu.com/john-steinbeck-velikan-americke-knjizevnosti/> (10.8.2019.)

Hemingwaya, *Pustolovine Huckleberry Finna* Marka Twaina, *Američka tragedija* T. Dreisera, *Lovac u žitu* J. D. Salingera i mnoge druge u kojima su knjižničari ili netko drugi pronašli pokoju nepristojnu riječ, odnosno kakav erotski opis zbog kojeg se knjiga nije smjela naći na policama pučkih, a posebice školskih knjižnica.⁵²

4. Istraživanje osporavanih knjiga u SAD-u

Istraživanje za potrebe pisanja ovoga istraživačkoga rada provedeno je pomoću metode prikupljanja podataka te analize prikupljenih podataka. Cilj istraživanja je utvrditi razloge zbog kojih su određene knjige bile osporavane u SAD-u tijekom 19. i 20. stoljeća. Uzorak za istraživanje bile su sljedeće knjige: *Pustolovine Huckleberryja Finna*, *Pustolovine Toma Sawyera*, *Dnevnik Anne Frank*, *Ubiti pticu rugalicu*, *Čiča Tomina koliba*, *Candide*, *Gospođa Bovary*, *Lovac u žitu* i *Uliks*. Navedene su knjige za istraživanje odabrane zbog toga što su temama (poput seksualnosti, borbe protiv rasizma, alkoholizma) izazvale reakcije u američkom društvu, a koje su za posljedicu imale zabranu ili predlaganje za izbacivanje iz američkih knjižnica. Naime, navedene su teme tabu-teme kojima su pisci nastojali otvoreno pisati o onome što ne bi trebalo spominjati ili od društva skrivati.

S istraživanjem će se povezati i uloga demokratskog društva u svijetu cenzuriranja. Istraživački rad nastoji prikazati borbu koju pisci vode zbog svojih riječi. Njihova je sudbina neizvjesna jer ne znaju na kakav će odjek naići pisano blago koje su stvorili. Cenzura u demokratskim društvima nije ista poput one u totalitarističkim režimima, ali kao i svugdje pogađa pisca i onemogućuje mu slobodu izražavanja na koju ima pravo.

4.1. Pustolovine Huckleberryja Finna / Pustolovine Toma Sawyera

Pustolovine Huckleberryja Finna napisao je autor Mark Twain, a roman je prvi put izdan 18. veljače 1885. godine. Radnja romana odvija se na rijeci Mississippi i njezinim obalama. Uz glavnog lika, Hucka Finna, pojavljuje se i odbjegli rob, crnac Jim. Djelo je prvenstveno namijenjeno djeci. Radnja romana usmjerena je na bijeg roba Jima u Ohio. Otkrivši da ga namjeravaju prodati, odlučio je pobjeći u slobodu, a Huck mu pomaže u bježanju. Najupečatljiviji dio knjige satirični je pogled na rasizam, religiju i ostale tadašnje

⁵² Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 52.

stavove. Rob Jim prikazan je kao snažan, hrabar, velikodušan i mudar lik, dok su s druge strane mnogi likovi bijelaca portretirani kao nasilni, glupi ili jednostavno sebični.⁵³ Roman je izazvao brojne kontroverze u američkom društvu, ali je od prvog dana iznimno popularan. Najviše se primjedbi odnosilo na jezik romana. Aleksandar Stipčević piše da je slučaj s Twainovim romanom poučan jer su izrazi poput *nigger* (pogrdan i uvredljiv izraz za osobu afroameričkog podrijetla) bili u Americi uvredljivi i u vrijeme kada je pisao taj roman, no tada se glas uvrijeđenih crnaca nije mogao čuti.⁵⁴ Romanom je Twain nastojao satirično prikazati južnjačko društvo.

„Napadi“ na knjigu započeli su već prvoga dana. Mjesec dana nakon objave knjigu je zabranila knjižnica Concord iz Massachusettsa navevši kako joj je tema neukusna, a narativni glas grub i neinformiran.⁵⁵ Za navedenom knjižnicom povele su se i druge knjižnice čime se kontroverza oko romana dodatno povećavala. S druge strane, roman je bio sve popularniji među brojnim čitateljima.

Mark Twain umire 1910. godine, ali njegov roman nastavlja biti pod povećalom i u 20. stoljeću. On je svojim romanom istaknuo stavove o rasizmu, odnosno da je protivnik istoga, međutim 1950. godine ga je jedna afroamerička skupina optužila za promicanje rasizma te spalila knjigu, optuživši Twaina za rasizam pri portretiranju crnih likova, iako je ostatku svijeta bilo jasno da je želio postići upravo suprotno.⁵⁶ *Pustolovine Huckleberryja Finna* postaju dijelom popisa lektira u brojnim američkim školama. Prema njemu se snimaju filmovi te serije. Kako god mu popularnost raste, javljaju se novi kritičari koji mu pronalaze nedostatke. Godine 1998. roman postaje glavna tema u Arizoni zbog roditelja koji ga ne žele na popisu lektire. Da se tenzije oko knjige ni stoljeće nakon objave nisu smirile, svjedoči događaj iz 1998. kada je jedan roditelj u Arizoni tužio školu smatrajući da uvođenjem ove knjige na popis lektire povećava već ionako postojeće tenzije među crncima i bijelcima.⁵⁷ Naime, ono što je sporno u njemu je što se riječ *nigger* pojavljuje više od 200 puta. Razlog takvom jeziku je u tome što je roman napisan lokalnim južnjačkim dijalektom, a radnja se događa na američkom Jugu. Škola u Philadelphiji uklonila je ovaj klasik Marka Twaina iz

⁵³ Božić, I. Izdane „Pustolovine Huckleberryja Finna“. Studentski.hr. 2015. Dostupno na:

<http://studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/izdane-pustolovine-huckleberryja-finna> (20.8.2019.)

⁵⁴ Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 73.

⁵⁵ Jeličanin, Ž. Mark Twain stvorivši Hucka Finna uplovio u nevolje. Studentski.hr. 2017. Dostupno na: studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/mark-twain-stvorivsi-hucka-finna-uplovio-u-nevolje (20.8.2019.)

⁵⁶ Jeličanin, Ž. Mark Twain stvorivši Hucka Finna uplovio u nevolje. Studentski.hr. 2017. Dostupno na: <http://studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/mark-twain-stvorivsi-hucka-finna-uplovio-u-nevolje> (20.8.2019.)

⁵⁷ Jeličanin, Ž. Mark Twain stvorivši Hucka Finna uplovio u nevolje. Studentski.hr. 2017. Dostupno na: <http://studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/mark-twain-stvorivsi-hucka-finna-uplovio-u-nevolje> (20.8.2019.)

lektire zbog korištenja riječi *nigger*, jer ne žele da njihovi učenici misle da škola nije inkluzivna. Art Hall, ravnatelj škole Friend's Central u Philadelphiji, kako prenosi Independent, smatra da se ovoga puta ne radi o cenzuri, već o mogućnosti da škola iskorači i posluša svoje učenike.⁵⁸ Knjiga ulazi u povijest kao jedna od najosporavanijih u 20. stoljeću. Ideja je knjige da Huckleberry Finn počinje rasistički u rasističkom društvu, te prestaje biti rasistički i napušta to društvo.⁵⁹

Godine 1876. Mark Twain objavio je roman *Pustolovine Toma Sawyera*. U njemu se pojavljuje lik Hucka Finna. To je roman o odrastanju i djetinjstvu te djelo koje će postati klasikom dječje književnosti. Iako *Pustolovine Toma Sawyera* nisu bile proganjane poput romana o Hucku Finnu, pojedine knjižnice u Americi nisu nabavljale knjigu. Knjižnice u New Yorku i Coloradu nisu nabavljale Twainovu knjigu odmah nakon što je objavljena, tvrdeći kako je Tom Sawyer protagonist "upitnog karaktera".⁶⁰ U knjizi je bio sporan Sawyerov bijeg od kuće te kazna koju će nakon toga dobiti. Također, u romanu se pojavljuju riječi za koje se smatra da promiču rasizam, iako je Mark Twain bio protivnik rasizma. Twain je bio strastveni kritičar američkog rasizma doniravši novac organizacijama za građanska prava, a u romanu o H. Finnu je ironično kritizirao predrasude.⁶¹ Unatoč tome što je bio protivnik rasizma, Twainovi romani (osobito *Pustolovine H. Finna*) našli su se na popisu najviše zabranjenih knjiga u 90-im godinama prošloga stoljeća.

4.2. Dnevnik Anne Frank

Dnevnik Anne Frank je djelo koje je obilježilo razdoblje jednoga od najvećih stradavanja u ljudskoj povijesti. Svojim *Dnevnikom* djevojčica Anna Frank postala je svjedokom vremena, ali napisala je i toplu ljudsku priču očima djeteta. *Dnevnik* je objavljen 1947. godine i napisan originalnim nizozemskim jezikom. Točan datum Annine smrti nije poznat, a u vrijeme smrti imala je 15 godina. *Dnevnik* je naknadno objavio njezin otac, jedini preživjeli član obitelji. Djelo je s vremenom postalo jedno od najpopularnijih diljem svijeta te

⁵⁸ Mark Twain na udaru cenzure. „Pustolovine Huckleberryja Finna“ izbačen iz lektire jer sadrži nepoćudnu riječ. Jutarnji.hr. 2015. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/mark-twain-na-udaru-cenzure-pustolovine-huckleberryja-finna-izbacen-iz-lektire-jer-sadrzi-nepocudnu-rijec/197968/> (20.8.2019.)

⁵⁹Page, B. New Huckleberry Finn edition censors 'n-word'. The Guardian. 2011. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2011/jan/05/huckleberry-finn-edition-censors-n-word> (20.8.2019.)

⁶⁰Najpoznatije zabranjivane knjige. Metro portal. 2011. Dostupno na: metro-portal.hr/najpoznatije-zabranjene-knjige/56448 (21.8.2019.)

⁶¹Page, B. New Huckleberry Finn edition censors 'n-word'. The Guardian. 2011. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2011/jan/05/huckleberry-finn-edition-censors-n-word> (21.8.2019.)

je prevedeno na različite jezike. U mnogim se zemljama *Dnevnik Anne Frank* našao na popisu lektire u školama. Iako je *Dnevnik* simbol holokausta, svjedoci smo da je u određenim zemljama i danas zabranjen. Godine 2010. je zabranjen u Libanonu. Ipak, Libanon je 2010. godine zabranio ovo djelo zbog činjenice da Anna Frank pozitivno govori o cionizmu i o državi Izrael.⁶²

Godine 1983. jedna je škola u Americi (Alabama) pokušala zabraniti knjigu jer je navodno depresivna.⁶³ Majka jedne djevojčice koja je polazila školu u Michiganu zatražila je da školski odbor izbac *Dnevnik* iz lektire zbog toga što sadrži opise spolnih organa, što je ona smatrala neprimjerenim za dvanaestogodišnju djecu. Njezin je pokušaj školski odbor odbio jer su zaključili da bi uklanjanje naslova bilo shvaćeno kao situacijska cenzura.⁶⁴ Nacionalna koalicija protiv cenzure podržala je školski odbor u njihovoj odluci da se *Dnevnik* zadrži na popisu lektire, unatoč negodovanju majke djevojčice koja polazi školu. U američkoj državi Virginiji se isto potegnulo pitanje primjerenosti *Dnevnika Anne Frank* za djecu školske dobi. Naime, knjiga je zabranjena zbog toga što je zaključeno da sadrži previše seksualnih poruka zato jer je knjigu pisala djevojka koja je bila u pubertetu.⁶⁵ Unatoč navedenim zabranama, *Dnevnik Anne Frank* doživio je veliku popularnost u SAD-u te je dio lektirnih popisa u školama, ali i simbol žrtava holokausta.

4.3. Ubiti pticu rugalicu

Roman *Ubiti pticu rugalicu*, autorice Harper Lee, smatra se klasikom američke književnosti.⁶⁶ Objavljen je 1960. godine, a autorica je za njega dobila brojne nagrade, među kojima i Pulitzerovu nagradu. Roman se jednim dijelom temelji na sjećanjima autorice, a radnja je smještena na američkom Jugu. Tema mu je rasna diskriminacija, zbog čega je autorica naišla na kritike. Roman nije odmah postao klasikom, ali bio je sve popularniji među

⁶² Cenzura nije prošlost: Ovo su knjige koje ni danas ne smijete čitati svugdje u svijetu. Srednja.hr. 2013. Dostupno na: <https://www.srednja.hr/jeste-li-znali/cenzura-nije-proslost-ovo-su-knjige-koje-ni-danas-ne-smijete-citati-svugdje-u-svijetu/> (21.8.2019.)

⁶³ Grbac, N. Tko je bila Anne Frank?. Nema kompromisa. 2019. Dostupno na: <https://nema-kompromisa.com/?p=1896> (21.8.2019.)

⁶⁴ Flood, A. Bid to censor Anne Frank's 'pornographic' diary in schools fails. The Guardian. 2013. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2013/may/16/censor-anne-frank-diary-schools-fails> (21.8.2019.)

⁶⁵ Grbac, N. Nekoliko vrlo zbunjujućih razloga za zabranu knjiga. Digitalne knjige. 2018. Dostupno na: <https://digitalne-knjige.com/?p=2590> (21.8.2019.)

⁶⁶ Cuculić, K. Klasik na udaru: "Ubiti pticu rugalicu" izbačen iz škola zbog navodnog rasizma. Novi list.hr. 2016. Dostupno na: www.novolist.hr/Kultura/Knjizevnost/Klasik-na-udaru-Ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnog-rasizma (26.1.2020.)

čitateljima. Mnogi su se mogli poistovjetiti sa situacijama prikazanima u njemu. S vremenom je roman uvršten na popise lektira u američkim školama, iako se suočio sa zabranama od strane pojedinih društvenih skupina. ALA ga je uvrstila na popis 100 najosporavanijih knjiga.⁶⁷

Roman je maknut iz škola u Virginiji zbog rasističkog jezika, a najviše je prigovora bilo zbog uporabe riječi N, odnosno *nigger*.⁶⁸ Naime, prebrojano je da se ta riječ koristi 48 puta u romanu. Godine 2012. Američka udruga knjižnica (ALA) objavila je popis knjiga za koje su izdani zahtjevi za zabranu, a među njima se našao i roman *Ubiti pticu rugalicu*.⁶⁹ Osim rasizma, razlog zabrane romana je bio i zbog riječi silovanje za koju se smatralo da ju treba drugačije predstaviti mladima i djeci. U romanu je riječ „silovanje“ upotrijebljena nekoliko puta, ali zbog osjetljivosti teme postavilo se pitanje treba li i na koji način djecu upoznati s takvim temama.⁷⁰ *Ubiti pticu rugalicu* bila je zabranjena u Texasu, a potom i Minnesoti 1977. godine, a kao razlog je navedeno to što sadrži institucionalizirani rasizam pod maskom prave književnosti. Zbog navedenog je troje Afroamerikanaca napustilo gradsko vijeće. S druge strane, u Texasu su izjavili da knjiga doprinosi stvaranju konflikta u zajednici i zbog toga su je zabranili. Knjiga koja je od prve objave doživjela brojne optužbe, zabrane i smatrana kontroverznom postala je klasikom američke književnosti. Autorica je u njoj otkrila slabosti i mane američkoga društva te pokazala da je rasizam i dalje dio američkoga društva, unatoč tome što su crnci dobili slobodu. Optuživali su je za korištenje riječi *nigger* te ju nastojali optužiti za rasizam, iako se romanom nastojala boriti protiv predrasuda i prikazati da smo svi ljudi bez obzira na boju kože. Zbog uporabe rasističkih riječi i grafički opisanih scena oko osjetljivih pitanja poput silovanja, nagrađivani roman Harper Lee zabranjen je u mnogim knjižnicama i školama u Sjedinjenim Američkim Državama tijekom njegove 54-godišnje

⁶⁷ Cuculić, K. Klasik na udaru: "Ubiti pticu rugalicu" izbačen iz škola zbog navodnog rasizma. Novi list.hr. 2016. Dostupno na: www.novolist.hr/Kultura/Knjizevnost/Klasik-na-udaru-Ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnog-rasizma (21.8.2019.)

⁶⁸ Cuculić, K. Klasik na udaru: "Ubiti pticu rugalicu" izbačen iz škola zbog navodnog rasizma. Novi list.hr. 2016. Dostupno na: www.novolist.hr/Kultura/Knjizevnost/Klasik-na-udaru-Ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnog-rasizma (21.8.2019.)

⁶⁹ Tjedan zabranjenih knjiga. Booksa.hr. 2012. Dostupno na: www.booksa.hr/vijesti/blitz-vijesti/tjedan-zabranjenih-knjiga (21.8.2019.)

⁷⁰ Širac, L. Cenzura dječje književnosti i lektirnih naslova // Jat – časopis studenata kroatistike. Br.3(2017), str.20. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/192984> (21.8.2019.)

povijesti.⁷¹ Roman se i u 21. stoljeću našao na listama najosporavanijih knjiga, a to dokazuje da je njegova problematika i dalje prisutna u društvu.⁷²

4.4. Čiča Tomina koliba

Čiča Tomina koliba, roman autorice Harriet Beecher Stowe, objavljen je 1852. godine. Roman je prvo objavljivao u nastavcima u časopisu National Era. Sadržaj romana vezan je uz priču o robu Tomu koji simbolizira patnju crnačkoga naroda. Autorica je pričom htjela potaknuti sunarodnjake na razmišljanje o patnjama robova i njihovoj borbi za slobodu. Glavni junak romana umire prije nego je dočeka slobodu. Unatoč temi koja je izazivala polemike u tadašnjem SAD-u, roman će doživjeti popularnost i doći na liste najčitanijih naslova. Njegova će autorica doživjeti slavu te ostati zapamćena kao osoba koja je svojim djelom potaknula američko društvo na razmišljanje o ropstvu. U vrijeme Američkog građanskog rata imala je priliku upoznati predsjednika Abrahama Lincolna, a on joj je navodno tada rekao „mala je gospođa pokrenula i građanski rat“.⁷³ Naime, romanom je Harriet Beecher Stowe izazvala burne polemike onih koji su bili za ili protiv ropstva.

Društvo koje je već bilo podijeljeno zbog problematike ropstva je s posebnim zanimanjem pratilo kritike i polemike vezane uz *Čiča Tominu kolibu*. Iako je nailazio na pozitivno mišljenje čitatelja, pojavile su se i kritike pa i prijedlozi za njegovu zabranu. Sporna je bila tema ropstva koja čini okosnicu radnje cijeloga romana. Međutim, treba istaknuti da se nalazi na popisima lektire u američkim saveznom državama te u ostalim državama svijeta. Iste godine kada je objavljen roman (1852.), javljaju se i prve kritike. Mary Henderson Eastman objavljuje roman *Koliba tete Philis ili Život na jugu* u kojem nastoji opravdati „prirodnost“ ropstva pozivajući se na Bibliju, a u završnim napomenama se osvrće na glavnog lika *Čiča Tomine kolibe* koji djeluje poput savršenog čovjeka koji ima vrlina više nego sveci i mučenici.⁷⁴ Romanom je Mary Henderson Eastman ispunila namjeru iskritizirati autoricu *Čiča Tomine kolibe* i napisati ono što jedan dio pobornika ropstva misli. Harriet Beecher

⁷¹ Hamilton, A. Some of our favourite banned books. Xindex. 2014. Dostupno na: <https://www.indexonensorship.org/2014/09/banned-book-week-2014-index-censorship/> (21.8.2019.)

⁷² Top Ten Most Challenged Books. Lists Banned and Challenged Books. 2018. Dostupno na: www.ala.org/advocacy/bbooks/frequentlychallengedbooks/top10 (26.1.2020.)

⁷³ Stowe, Harriet Beecher. // Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=58288 (22.8.2019.)

⁷⁴ Lukšić, I. Pustolovine čuvenih djela: „Čiča Tomina koliba Harriet Beecher Stowe. Gradska knjižnica Rijeka. 2017. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Teme/Pustolovine-cuvenih-djela-Cica-Tomina-koliba-Harriet-Beecher-Stowe> (22.8.2019.)

Stowe je svojim romanom izazvala pojavljivanje tzv. anti-Tom prozних djela napisanih od strane pobornika ropstva kojih je u 19. stoljeću na području SAD-a bilo puno. Vlasnici plantaža (na kojima su radili robovi) su imali velikog utjecaja te su uspjeli u namjeri da knjiga bude zabranjena.⁷⁵

Harriet Beecher Stowe je zbog svojeg djela dobivala prijeteća pisma, ali to ju nije pokolebalo te je ona i u svojim drugim djelima pisala o problematici ropstva i zalagala se za ljudske slobode. 60-ih godina 20. stoljeća se događaju velike promjene u američkom društvu, a crnačke skupine postaju aktivni članovi tog društva. Upozoravaju na položaj crnaca u školama, na sveučilištima, radnim mjestima te se bore za svoja prava. Upravo u tim godinama tematika *Čiča Tomine kolibe* opet postaje aktualna, međutim crnačke skupine ju smatraju diskutabilnom. No u 20. stoljeću roman nije zadovoljio predodžbu sada već samosvjesnoga crnca: radikalni crnački pokreti 60-ih godina prošloga stoljeća (Black Power, Black Panther i drugi) smatrali su Tomov lik dodvoričkim te su naziv Uncle Tom koristili pejorativno, a knjiga je bila izbačena iz programa na crnačkim sveučilištima.⁷⁶ Problemi s romanom se javljaju i 80-ih godina prošloga stoljeća kada ga škola u okrugu Waukegan u državi Illinois zabranjuje jer sadrži riječ *nigger*. Zabranjena je ponovo, u jednoj američkoj školi 1984. jer koristi riječ *nigger*, ignorirajući vrijeme kad je ona napisana. Tako je zabranjivana zbog antirasizma i rasizma.⁷⁷

Harriet Beecher Stowe svojim je romanom pokrenula događaje i rasprave povezane sa rasizmom. S jedne strane su je neposredno nakon objavljivanja zabranjivali pobornici ropstva, a doživjela je uvrede te prijetnje zbog riječi koje je napisala. Pošto je izašla *Čiča Tomina koliba*, s Juga se sasulo pregršt bijesnih napadaja na nju, a gospođa Harriet je odgovorila hrabrim riječima u spisu, u kome je dokumentarno dokazala, da je stvarnost i zbilja još mnogo gora, nego opis u njezinoj knjizi.⁷⁸ S druge strane, desetljećima nakon objave, roman je zabranjivan zbog riječi *nigger* u školama i na sveučilištima. Tematika romana je univerzalna i prvenstveno zagovara ljudske slobode kroz sudbinu glavnoga junaka. Sudbina knjiga često je nepredvidljiva i prolazi kroz začarani krug cenzure, a to je doživjela i *Čiča Tomina koliba*. Ovaj je roman još jedan dokaz da pisanje o temama koje pokazuju slabosti društva nailazi na

⁷⁵Wolf Baldassarro, R. Banned Books Awareness: "Uncle Tom's Cabin" by Harriet Beecher Stowe. World.edu. 2011. Dostupno na: <https://world.edu/banned-book-awareness-uncle-toms-cabin-harriet-beecher-stowe/> (22.8.2019.)

⁷⁶ Stowe, Harriet Beecher. // Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=58288 (22.8.2019.)

⁷⁷ Marić, A. Cenzura je uvijek tu, poput neke zlokobne sjene. Čitaj knjigu. 2014. Dostupno na: <https://citajknjigu.com/cenzura-je-uvijek-tu-poput-neke-zlokobne-sjene/> (22.8.2019.)

⁷⁸ Bab, J. Pisci Amerike. Mladost : Zagreb, 1955. str. 47./48.

otpor, a njihovi autori proživljavaju neugodnosti. Harriet Beecher Stowe je to proživjela, ali njezin je roman obilježio djetinjstva školske djece i postao jedan od najčitanijih naslova u američkoj i svjetskoj književnosti.

4.5. Candide

Candide je filozofski roman francuskoga filozofa i književnika Voltairea. Roman je kritika Leibnizove filozofije optimizma, a čitatelja istodobno nasmijava i podučava. Prvi je put objavljen 1759. godine u Ženevi. Prvotno je objavljen anonimno i kroz mjesec dana je bio zabranjen, ali novi su se primjerci pojavili u većini europskih gradova. Bez obzira na zabrane, roman je postao popularan. Voltaire u njemu kritizira metafizički optimizam, rat, nasilje, ljudsku glupost, itd. On u njemu nije promovirao pesimizam, već je smatrao da čovjek koncentriranim radom može unaprijediti svijet u kojem živi. Voltaireov roman je u SAD-u izazvao reakcije 30-ih godina 20. stoljeća te je bio zabranjen. Sve su kopije romana zaplijenjene na Harvardu.. Gotovo dva stoljeća nakon što je napisan, ovaj je klasik proglašen razvratnim prema američkim običajima pa su 1929. i 1930. godine zaplijenjene sve kopije na Harvardu, a i vatikanski *Indeks zabranjenih knjiga* bio je produžen za još jedan klasik svjetske književnosti.⁷⁹ Voltaire nije zagovarao organiziranu religiju te je to jedan od razloga zbog kojega je njegovo djelo završilo na vatikanskom popisu.

Mladima je djelo bilo zanimljivo za čitanje zbog svoje duhovitosti, a zabrana mu nije narušila popularnost. *Candide* pokazuje da je američko društvo kroz povijest zabranilo ili na bilo koji drugi način cenzuriralo knjige koje su sadržajem bile protivne američkim moralnim običajima. Sve ono što nije u skladu s pravilima ponašanja društva smatrano je kontroverznim, a u strahu da bi takve knjige mogle „pokvariti“ djecu i mlade, najlakše ih je bilo zabraniti. Međutim, američko je društvo demokratsko i knjige nisu bile dugoročno zabranjene te je javnost brzo bila upoznata s njihovom vrijednošću i kvalitetom.

⁷⁹ Kunić, Z. Zabranjeno čitanje! – Književni klasici. Ziher.hr. 2013. Dostupno na: <https://www.ziher.hr/zabranjeno-citanje-knjizevni-klasici/> (24.8.2019)

4.6. Gospođa Bovary

Gospođa Bovary je roman francuskog književnika Gustava Flauberta koji je objavljen 1857. godine. Središnji je lik romana mlada Emma Bovary, udana za liječnika Charlesa Bovaryja. Djetinjstvo i mladost provela je u samostanu, a vrijeme ispunjavala čitanjem ljubavnih romana. Svoj budući život zamišljala je kao romantičnu, ljubavnu priču, ali realnost nije to ispunila. Brak sa seoskim liječnikom Bovaryjem joj postaje dosadan te ju odvodi u preljub. Flaubert je pet godina pisao roman, a tema nesretnoga braka i preljuba mu je donijela osudu javnosti, sudske procese te zabranu njegove knjige. Kada je djelo nakon pet godina napokon ugledalo svjetlo dana, književni kritičari proglasili su ga nemoralnim upravo zbog prikazivanja licemjerja malograđanstva, prevare koju čini žena (dok je za muškarca to “normalno”), samoubojstva i slično, no zapravo je njegova jedina “krivnja” bila ta što je u književnost unio dotad neviđeni realizam.⁸⁰

Godinu objavljivanja romana *Gospođa Bovary* obilježit će i zabrana iz razloga što je bila previše seksualno eksplicitna. Međutim, pravi su razlozi zabrane bili u tome što je Flaubert progovorio o temi varanja u braku i pokušaju ostvarivanja snova udane žene. Takva tematika je bila kontroverzna za ondašnje konzervativne društvene krugove. Sudski proces protiv Flauberta i žučne polemike koje su se vodile oko tog djela imale su kao posljedicu silno zanimanje kulturne javnosti za Flaubertov roman, i to zato što je autor u njemu na smion i dotada neuobičajen način govorio o ljubavi i bračnoj nevjeri, ali isto tako i o hipokriziji francuskoga građanskog društva.⁸¹ Prvotne zabrane čitanja će s vremenom zamijeniti prihvaćanje romana, stoga je danas neizostavni dio školske lektire. Lik Emme Bovary teoretičari književnosti neprestano proučavaju, a brojnim je umjetnicima inspiracija za nova ostvarenja. Godine 1864. *Gospođa Bovary*, kao i njezin autor, su uvršteni u vatikanski *Indeks zabranjenih knjiga*. Unatoč zabranama, roman je postajao sve popularniji.

Polemike oko prilagođenosti teme romana *Gospođa Bovary* društvu su se nastavile i u 20. stoljeću. Aktualan postaje 1954. godine u SAD-u kada ga američka Organizacija za pristojnu književnost stavlja na svoju crnu listu.⁸² Članovi Organizacije za pristojnu književnost su romanu *Gospođa Bovary* zamjerili opscenost (strast kojom se udana žena prepušta preljubu). Stavljanjem na navedenu listu, *Gospođa Bovary* postaje još jedan klasik

⁸⁰Veić Sukureški, S. Klasik mjeseca – Gustav Flaubert: “Gospođa Bovary. Čitaj knjigu. 2017. Dostupno na: <https://citajknjigu.com/klasik-mjeseca-gustav-flaubert-gospoda-bovary/> (24.8.2019.)

⁸¹ Stipčević, A. Sudbina knjige. Naklada Benja : Lokve, 2000. str. 106./107.

⁸² Flaubert, Gustav. // Encyclopedia of Censorship. Dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=bunHURgi7FcC&pg=PA177&lpg=PA177&dq=Mrs.+bovary+is+on+the+organization's+list+of+decent+literature&source=bl&ots=bvsvd> (24.8.2019.)

književnosti koji se smatrao neprimjerenim u društvu. Takve reakcije pokazuju da pisanje o temama koje pokazuju ranjivost društva najčešće nije prihvaćeno. Tema je romana univerzalna i primjenjiva u svim povijesnim razdobljima. *Gospođa Bovary* se u američkom društvu našla uz *Ljubavnika Lady Chatterley*, *Uliksa*, *Lovac u žitu* jer prikazuje onu stranu života koju određeni slojevi društva ne prihvaćaju. Današnji moralisti mogli bi se dići na noge da uzmu u ruke knjigu, makar ona bila 157 godina stara jer dokona i lijepa žena koja kroz novac i ljubav gleda na život ne bi im se dopala, a savršeno uhvaćena strast, dosada, tragična opsjena i razočarenja provincijalke, uz to žene cijenjenog liječnika, koja se prepušta strasti (i seksu) mnogima bi mogla biti gorka pilula.⁸³ Vrijeme koje je donijelo promjene u društvu pokazalo je da je Flaubertova junakinja univerzalna, iako u 19. stoljeću i počecima 20. stoljeća kontroverzna heroina književnosti. U SAD-u je postala jednom od najpopularnijih knjiga, ali i dijelom lektirnih naslova koji se obrađuju u školama. Unatoč pokušajima njezinog progona, preživjela je i postala klasik.

4.7. Lovac u žitu

Roman *Lovac u žitu*, autora J. D. Salingera, objavljen je 1951. godine te je postao jednom od najkontroverznijih knjiga u SAD-u. Prema Udruženju američkih knjižnica (ALA), roman je bio 13. po redu najospornijih knjiga u 90-im prošloga stoljeća.⁸⁴ Glavni protagonist romana je 17-godišnji Holden Caulfield koji nakon izbacivanja iz privatne srednje škole (pada sve predmete osim engleskoga jezika) odlazi tri dana u New York i tek nakon povratka planira roditelje obavijestiti o izbacivanju iz škole. Roman je pisan u prvoj osobi i opisuje 72 sata Holdenovog života. Holden s vremenom postaje tinejdžerska ikona gnjeva i ljutnje. Tinejdžeri diljem SAD-a poistovjećuju se s likom Holdena i roman postaje popularan. Kako mu raste popularnost, raste i prodaja knjige. Broj pobornika romana se povećava, ali javljaju se i njegovi protivnici. Glavni razlozi zbog kojih se htjelo zabraniti roman su vulgarnost, okultizam, nasilje, seksualni detalji te neprilagođenost mladima. Bila je uklonjena s policia mnogobrojnih knjižnica jer su im smetale psovke i pogrđni vokabular te epizode seksa,

⁸³Veić Sukureški, S. *Gospodin Bovary i mučenik stila – Gustav Flaubert*. Čitaj knjigu. 2014. Dostupno na: <https://citajknjigu.com/gospodin-bovary-i-mucenik-stila-gustav-flaubert/> (24.8.2019.)

⁸⁴Jerome David Salinger. *Moderna vremena*. URL: <https://www.mvinfo.hr/knjiga/3519/lovac-u-zitu> (24.8.2019.)

uživanja alkohola i prostitucije koje Caulfield opisuje u svojem buntu protiv licemjerja i laži svijeta odraslih koji ga okružuje.⁸⁵

Roman je prvotno namijenjen odraslima, ali zbog tema o kojima progovara tinejdžeri ga prisvajaju sebi. S vremenom je u SAD-u postao i dio školske lektire. Mogući razlog velike popularnosti može se pronaći i u zabranama kojima je bio izložen. Oni koji su zagovarali zabranu romana bili su zabrinuti zbog toga kako će roman utjecati na mlade ljude, a samim time i u kojem će se smjeru razvijati američko društvo. Kao glavni razlozi zabrane knjige navođeni su korištenje psovki i pogrđnih naziva, prostitucija, predbračni seks te zlouporaba alkohola.⁸⁶ *Lovac u žitu* postao je popularan i u ostatku svijeta te je prodan u višemilijunskim primjercima. Zanimljivost koja se javlja uz njega je u tome što ga se u SAD-u nastoji cenzurirati, ali istodobno postaje najobrađivanija knjiga na satovima književnosti. Profesori koji ga obrađuju pronalaze u romanu visoku umjetničku vrijednost te shvaćaju da njime mogu „privući“ srednjoškolce na čitanje i učiniti nastavu književnosti zanimljivijom. Međutim, profesori koji su imali hrabrosti obrađivati *Lovca u žitu* su zbog toga proživljavali neugodnosti. Profesori koji su je čitali učenicima zbog nje su dobivali otkaze, a roditelji koji su je zabranjivali djeci živčane slomove.⁸⁷ Navedeni podatak potvrđuje koliko je „bure“ izazvala Salingerova knjiga. Roditeljima nije bilo jasno što djeca pronalaze u *Lovcu u žitu*, ali poveznica se može pronaći u glavnom junaku romana. Oni koji su se zalagali za cenzuru romana nisu htjeli priznati da mladi provode svoje slobodno vrijeme onako kako ga provodi i Holden. Alkohol, seks, opijanje, pušenje, ljubavni problemi su dio svijeta mladih ljudi, isto kao i nedoumice o svijetu koje proganjaju glavnoga junaka. Mladi su čitajući roman pronalazili utjehu za svoje probleme te dočekali pojavu književnog lika koji je bio poput njih. On nije slika idealnog čovjeka, već osoba s manama i vrlinama kakva je i većina ljudi.

Roman *Lovac u žitu* povezan je i s ubojstvom Johna Lennona. Navodno su neki ubojice voljeli baš ovu knjigu pa je tako nakon počinjenog ubojstva ubojica Johna Lennona nosio upravo nju ispod ruke. Pretpostavlja se da se oni jednostavno dive glavnom junaku Holdenu i poistovjećuju se s njim jer je prikazan kao buntovnik koji ne prihvaća nametnuta pravila i nije

⁸⁵Kulturološki fenomen mladih: "Lovac u žitu" slavi 60. rođendan. Novi list.hr. 2011. Dostupno na: www.novolist.hr/Kultura/Knjizevnost/Kulturoloski-fenomen-mladih-Lovac-u-zitu-slavi-60.-rodendan (24.8.2019.)

⁸⁶Jeličanin, Ž. 65 godina kontroverznog prvijenca proze u trapericama. Studentski.hr. 2016. Dostupno na: studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/65-godina-kontroverznog-prvijenca-proze-u-trapericama (24.8.2019.)

⁸⁷Tolić, T. J.D. Salinger: Zen-lovac ipak nije bio čudak i samotnjak kao što smo svi mislili. Najbolje knjige. 2011. Dostupno na: www.najboljeknjige.com/content/vijesti_opsirnije.aspx?NewsID=195 (24.8.2019.)

prihvaćen od strane svojih vršnjaka.⁸⁸ Ubojica Johna Lennona je nakon ubojstva sjeo na pločnik, izvadio knjigu *Lovac u žitu* i čekao policiju. Protivnici romana su se pozivali na navedeni događaj jer su se njime potvrđivali njihovi strahovi o utjecaju junaka Holdena na razvoj djece i mladih. *Lovac u žitu* postaje uzrokom različitih problema u SAD-u. Oni koju su je branili smatrali su da nudi izvrstan prikaz tinejdžerskog društva. Protivnicima je ona uzrok ubojstava i samoubojstava u SAD-u, čak i širenja komunističkih ideja po Americi. Unatoč brojnim pokušajima zabrane i cenzure, cenzori nisu uspjeli smanjiti popularnost *Lovca u žitu* među mladim ljudima. Za tinejdžere u SAD-u je postala kulturni fenomen te niti jedan pokušaj zabrane nije uspio. Oni koji su je htjeli čitati, uspijevali su doći do nje. Autor *Lovca u žitu* je živio povučenim i mirnim životom koji je u potpunoj suprotnosti životu lika koji ga je proslavio. Nove generacije i dalje čitaju Holdenova promišljanja i u njima pronalaze inspiraciju i utjehu. Ulaskom u 21. stoljeće popularnost *Lovca u žitu* se nije smanjila, a i danas je jedna od najprodavanijih i najčitanijih knjiga u SAD-u i ostatku svijeta.

4.8. Uliks

Književnik James Joyce roman *Uliks* objavljuje 1922. godine. Joyce je roman pisao desetak godina, a godine koje su uslijedile će pokazati da se dugogodišnji rad isplatio. Radnja romana smještena je u Dublin i usmjerena je na bračni par Bloom i pjesnika Dedalusa koji se pojavljuje i u romanu *Portret umjetnika u mladosti*. Vrijeme radnje je u noći 16./17. lipnja 1904. godine. U Irskoj se svake godine 16. lipnja slavi Bloomov dan, čime obožavatelji *Uliksa* iskazuju svoje divljenje prema autoru i romanu općenito. James Joyce je svojim romanom *Uliks* postao jedan o najutjecajnijih pisaca, a roman se našao na ljestvicama najvažnijih djela 20. stoljeća.⁸⁹

Uliks je moderni klasik koji na više od 700 stranica čitateljima nudi visoku razinu književnosti, ali i pregršt inovacija u području stila pisanja. Osim obožavatelja, Joyce zbog *Uliksa* nailazi i na kritike, a u nekim dijelovima svijeta i zabrane. Kritičari su mu osporavali nepristojnost, vulgarnost, prozivali ga opscenim i nemogućim za čitanje. Pojavivši se u SAD-u, roman je naišao na negodovanje od strane brojnih kritičara, osobito onih koji su brinuli o moralnim normama u američkom društvu. Naime, roman se pojavio u nastavcima u

⁸⁸Huljek, T. Zašto ubojice vole roman "Lovac u žitu"? Tabula nova. 2019. Dostupno na: <https://tabulanova.sudigoz.hr/2019/06/16/zasto-ubojice-vole-roman-lovac-u-zitu/> (24.8.2019.)

⁸⁹The Greatest Books. The Greatest Books. Dostupno na: <https://thegreatestbooks.org/>. (26.1.2020.)

njujorškom literarnom časopisu *Little Review* 1918. godine. Američko Društvo za borbu protiv nemorala pokrenulo je sudski postupak protiv *Uliksa*. Ali, američki sud nije raspravljao o umjetničkoj vrijednosti djela, već o povredi moralnih normi, koje su u to vrijeme vrijedile u američkom društvu, pa je zato 21. veljače 1921. osudio urednike časopisa na globu od 50 dolara svakog i zabranio objavljivanje daljnjih nastavaka *Uliksa* u tom časopisu.⁹⁰ U New Yorku se pojavio izdavač koji je odlučio objaviti *Uliksa*, iako je postojala sudska zabrana objavljivanja. Joyce će se tada naći pred sudom koji će se voditi u „ime Sjedinjenih Američkih Država“. Sudac koji je vodio sudski proces donio je odluku kojom je oslobodio knjigu krivnje i tada *Uliks* doživljava svoju najveću slavu. Slučaj s romanom *Uliks* je pokazao da zagovornici moralnih načela u Americi nikada ne spavaju te da su imali namjeru zakinuti svoje sunarodnjake za vrhunsko djelo svjetske književnosti. U sudskim procesima vođenim protiv romana su se neprestano pozivali na sporno poglavlje *Nausikaja*. Naime, u tom se poglavlju autor osvrće na temu samozadovoljavanja. Protivnici objave romana će tražiti da se sporno poglavlje izmijeni. Joyce nikada nije pristao na cenzuru svoje knjige i time pokazao da vanjski utjecaji neće promijeniti riječi koje je godinama stvarao. Optuživali su ga za razvratnost i nemoral, a sporni su bili dijelovi opisa masturbacije, kao i dio u kojem Penelopa opisuje spolni odnos.⁹¹

U Europi će se ista borba protiv romana voditi u Velikoj Britaniji. Prvo je izdanje bilo objavljeno u tisuću primjeraka, a objavila ga je Sylvia Beach, vlasnica pariške knjižare Shakespeare & Co., koja je ujedno bila i Joyceova prijateljica. Primjerci koji su objavljeni su slani u SAD i Veliku Britaniju, međutim nisu uspijevali doći do čitatelja. Primjerci knjige koji su stizali u Ameriku i Englesku konfiscirani su na granici i spaljeni.⁹²

Joyceov *Uliks* je svjedokom straha čovjeka od knjige koja prikazuje život onakvim kakav on jest. Da ne bi došao u doticaj s čitateljima najjednostavnije ga je bilo zabraniti. Čitatelji željni kvalitetne literature pronašli su način kako doći do knjige. Pošta im je bila jedini način da im knjiga dođe u ruke. Svi primjerci *Uliksa* spaljivani su i prije nego su došli do čitatelja u Americi te Engleskoj, Irskoj i Kanadi.⁹³ Oslobađajuća presuda omogućila je čitateljima u Americi da se upoznaju s romanom *Uliks*. Iako je Joyce dobio oslobađajuću presudu, određeni pisci su se i dalje borili za svoje riječi. Slučaj s *Uliksom* u Americi opet je

⁹⁰ Stipčević, A. Sudbina knjige. Naklada Benje : Lokve, 2000. str. 165./166.

⁹¹ Kunić, Z. Zabranjeno čitanje! – Književni klasici. Ziher.hr. 2013. Dostupno na: <https://www.ziher.hr/zabranjeno-citanje-knjizevni-klasici/> (26.8.2019.)

⁹² Stipčević, A. Sudbina knjige. Naklada Benje : Lokve, 2000. str. 110.

⁹³ Spaljivanje knjiga. // Proleksis enciklopedija. Dostupno na: proleksis.lzmk.hr/57924/ (26.8.2019.)

pokazao da društvo u kojem su deklarirane slobode izražavanja teško prihvaća slobodu koju pisci koriste stvarajući djela. Strah od pisanja o onim temama koje bi se trebale držati iza zatvorenih vrata je pokazao ranjivost američkog društva. Neizvjesna sudbina koja je roman *Uliks* dočekala u Americi bila je samo početak koji ga je uvrstio u sam vrh klasika svjetske književnosti.

4.9. Uzroci osporavanja knjiga u SAD-u

Istraživanjem uzoraka, odnosno knjiga koje su bile osporavane u SAD-u, može se navesti nekoliko razloga zbog kojih su bile zabranjene, cenzurirane ili osuđivane. Na temelju istraživanja provedenog za potrebe ovoga istraživačkoga rada, Tablica 1. prikazuje koji su razlozi osporavanja odabranih knjiga u SAD-u.

Na temelju dolje navedene Tablice 1. može se zaključiti da su razlogom osporavanja uglavnom bile knjige koje su sadržajem bile vezane uz ropstvo. Većina njih osuđivala je ropstvo, ali su im zamjerali korištenje riječi *nigger*. Tu u obzir treba uzeti da je mjesto radnje povezano s američkim Jugom gdje se koristila riječ *nigger*, osobito u 19. stoljeću. Osim ropstva, knjige su se na optuženičkim klupama našle i zbog korištenja vulgarizama, ali i opisivanja seksualnih scena ili spominjanja alkoholizma. Kao što prikazuje Tablica 1., često su bile osporavane jer su optužene za promicanje nemoralnosti. Američko društvo, odnosno jedan dio pripadnika američkog društva koje je promicalo moralne vrijednosti usmjerilo je svoje snage prema izbacivanju „nemoralnih“ knjiga iz knjižnica, škola ili sveučilišta. Američko je društvo, uz to što se dičilo svojom demokratičnošću i liberalizmom, bilo ujedno i vrlo osjetljivo na sve ideje koje su ugrožavale američki način života, a jedna od najvećih opasnosti tom društvu bile su knjige opscena sadržaja koje su izazvale sablazan u puritanskim krugovima Amerike.⁹⁴ Takvu su sudbinu doživjeli *Uliks*, *Lovac u žitu*, *Candide* i *Gospođa Bovary*. Iz svega navedenog može se zaključiti da američko društvo osjetljive teme (rasizam, alkoholizam, preljub, predbračni seks) nastoji „sakriti“ od javnosti. S obzirom na to da je riječ o demokratskom društvu, knjige se ne cenzuriraju kao u totalitarnim društvima jer pritisak javnosti u većini slučajeva obrani knjigu. Također, kulturni liberalizam i pobune mladih s kraja 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća su doveli do pojačanog otpora izravnim

⁹⁴ Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 21.

pokušajima književne cenzure.⁹⁵ Međutim, uvijek se javi i onaj dio društva koji traži da se određena knjiga zabrani i tu se možemo osvrnuti na slučaj Jamesa Joyca čiji je *Uliks* prošao proces suđenja i zabranu unošenja u SAD. Situacija koja je vezana uz američko društvo postojanje je velikog broja društava građana koji prate koje se knjige objavljuju i kasnije pojavljuju na policama knjižnica. Za njih problem stvaraju knjige koje vrijeđaju određenu rasu, naciju, spol ili nacionalnu manjinu. U Americi ima vrlo mnogo udruženja takvih ugroženih građana koji upozoravaju na to da su i poneka klasična djela lijepe književnosti i znanosti prožeta rasizmom, vjerskom i ideološkom nesnošljivosti, te traže da se te knjige uklone s polica javnih knjižnica.⁹⁶ S najvećim izazovom suočavali su se knjižničari koji nisu znali kako postupiti u situacijama kada se od njih tražilo da određena djela klasične književnosti sklone s polica knjižnica jer vrijeđaju svojim sadržajem određenu skupinu građana.

Rasizam je tema koja se često javlja u knjigama (u Tablici 1. su prikazane knjige koje su optužene za rasizam), osobito onima koje su pisane krajem 19. i prve polovice 20. stoljeća. Američki je Jug u 19. stoljeću bio poprište povijesnih događaja, a piscima je postao inspiracija za njihove romane. Harriet Beecher Stowe napisala je roman *Čiča Tomina koliba* inspirirana događajima američkoga Juga. Reakcije na njezin roman izazvale su polemike onih koji su bili za ili protiv ropstva. Njime je potaknula najvažnije aktere američkoga društva da se problem ropstva pokuša riješiti, a svojom pričom je nastojala dati do znanja da je ljudska sloboda najvažniji element života svakog čovjeka, bez obzira na boju kože. Harriet Beecher Stowe je zbog svojega djela primala prijetnje, a slične reakcije su bile i zbog romana *Ubiti pticu rugalicu*, autorice Harper Lee. Mark Twain, jedan od najvećih američkih književnika optuživan je za rasizam zbog svojih romana *Pustolovine H. Finna* i *Pustolovine T. Sawyera*, iako su kasnija istraživanja pokazala da je bio protivnik rasizma. Pitanja koja se oslanjaju na propitivanje rasnih stereotipa u dječjoj književnosti su bila žarišta žestokih sukoba širom Sjedinjenih Američkih Država.⁹⁷ Romani koji su svojim sadržajima povezani s tematikom

⁹⁵ Censorship in Children's Literature. // Encyclopedia.com. Dostupno na: <https://www.encyclopedia.com/children/academic-and-educational-journals/censorship-childrens-literature> (29.8.2019.)

⁹⁶ Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992. str. 71.

⁹⁷ Censorship in Children's Literature. // Encyclopedia.com. Dostupno na: <https://www.encyclopedia.com/children/academic-and-educational-journals/censorship-childrens-literature> (29.8.2019.)

rasizma pokazuju da je američko društvo osjetljivo na temu koja je obilježila velik dio njegove povijesti. Zanimljivosti koje se javljaju su u tome da knjige koje su napisane u 19. ili početkom 20. stoljeća i dalje izazivaju reakcije jednog dijela javnosti.

Pobunu u američkoj javnosti izazivale su i knjige za koje se smatralo da su njihovi autori otvoreno pisali o seksualnosti ili dijelovima tijela. Tablica 1. prikazuje da je seksualnost razlog progona knjiga poput *Dnevnika Anne Frank*, *Lovca u Žitu* te *Uliksa*. Seksualnost tinejdžera smatrala se tabu temom o kojoj nije potrebno otvoreno pisati. Iz navedenih razloga možemo se osvrnuti na roman *Lovac u žitu* koji spominje seksualnost kao sastavni dio tinejdžerskoga života. Upravo u temama koje su zastupljene u njemu mogu se pronaći razlozi popularnosti romana među tinejdžerskom publikom. Romanu *Uliks* se najviše zamjera poglavlje u kojem se tematizira samozadovoljavanje, a *Dnevnik Anne Frank* je zbog insinuacija na seksualnost prolazio kroz vrtlog cenzure. Naime, u školama u Virginiji i Michiganu se zbog toga pokrenulo pitanje zabrane *Dnevnika*. Seksualno ponašanje, poput promiskuiteta, homoseksualnost ili ispitivanje fizičkog čina jedan je od najčešćih razloga uklanjanja knjiga iz knjižnica ili škola.⁹⁸

⁹⁸ Censorship in Children's Literature. // Encyclopedia.com. Dostupno na: <https://www.encyclopedia.com/children/academic-and-educational-journals/censorship-childrens-literature> (29.8.2019.)

Tablica 1. – Razlozi osporavanja knjiga

DJELO	RASIZAM	UPORABA RIJEČI <i>NIGGER</i>	RAZVRATNOST	SEKSUALNOST	OSTALI RAZLOZI
Pustolovine H. Finna	-optužbe za promicanje rasizma	-riječ <i>nigger</i> se spominje 200 puta			
Dnevnik Anne Frank				-promicanje seksualnosti opisom seksualnih organa	-sadržajem depresivna
Ubiti pticu rugalicu	-optužbe za rasizam	-rasistički rječnik zbog uporabe riječi <i>nigger</i>			
Čiča Tomina koliba	-zamjerala se tematika rasizma i ropstva	-uporaba riječi <i>nigger</i>			
Candide			-razvratan prema američkim običajima		
Gospođa Bovary			-lik udane žene koja se prepušta preljubu -opscenost		
Lovac u žitu			-vulgarnost, zlouporaba alkohola, nemoral, razvratnost	-seksualni detalji, predbračni seks	-okultizam
Uliks			-nemoral, razvratnost, opscenost, vulgarnost	-tema samozadovoljavanja u jednom poglavlju -opis spolnog odnosa	

5. Zaključak

Knjige imaju svoje sudbine, a njihov je put nepredvidiv. Neizostavna je njihova povezanost s autorom koji ih je stvorio. Sudbina koja ih zadesi ponekada je blagonaklona prema njima, ali uvijek postoje iznimke čija je sudbina obilježila povijest knjiga. Pisana je riječ oduvijek bila proganjana, kao i autori. Često je progon bio povezan s određenim vladarima koji nisu odobravali sadržaje knjiga pa bi im namijenili tešku sudbinu. Ona bi se očitovala u zabrani korištenja određene knjige, spaljivanju, progonu iz knjižnica ili zabrani prodaje. Često su knjige završavale i na optuženičkim klupama, zajedno sa svojim autorima. Veliki su progon knjige doživjele za vrijeme totalitarističkih režima. Svoj su spas tražile u demokratskim društvima koja su ih primala te su zahvaljujući njima određene knjige izdane i spašene.

Demokratska su društva pokazivala veću toleranciju prema knjigama i autorima. Međutim, tijekom 19. i 20. stoljeća određene su knjige bile proganjane i u takvim društvima. Sjedinjene Američke Države su demokratsko društvo koje je pružalo slobodu piscima, ali i u tom su društvu postojale teme o kojima nije bilo poželjno pisati. Oспорavane su knjige optuživane zbog alkoholizma, rasizma, okultizma, vulgarnosti, seksualnih detalja, uporabe riječi *nigger*, ali i razvratnosti koja nije u skladu s američkim običajima. Knjigama koje su bile osporavane u američkom je društvu „na ruku“ išao glas javnosti koji je u većini slučajeva spasio knjige od krajnje cenzure. Međutim, autori knjiga su zbog progona proživljavali neugodnosti i osude, a određeni je broj knjiga pohvalu društva doživio tek nakon smrti svojih autora. Analizom odabranih knjiga za istraživanje utvrđeno je da su bile zabranjivane zbog rasizma, seksualnih sadržaja, vulgarnosti, nasilja te narušavanja moralnog integriteta društva. Također, treba napomenuti da pojedine knjige nisu bile zabranjene u svim, već samo određenim američkim savezним državama.

Oспорavane knjige u SAD-u su pokazale da i demokratska društva imaju svoje slabosti i ne mogu se othrvati cenzuri. Ona je bila uzrokom kreiranja događaja pod nazivom Tjedan zabranjenih knjiga kojim se želi upozoriti na posljedice cenzure, ali i na svjesnost javnosti da je ona prisutna u svim društvima diljem svijeta. Također, tim se događajem nastoji obavijestiti javnost o knjigama koje su u određenim dijelovima svijeta i danas zabranjene. Suvremeno društvo ima pred sobom veliki zadatak osvješćivanja javnosti o sudbinama knjiga koje se svakodnevno osporavaju, ali i podučavanju novih generacija o važnosti očuvanja pisane riječi koja je ključna za razvoj ljudske civilizacije.

6. Literatura

1. About ALA. ALA. Dostupno na: <http://www.ala.org/aboutala/> (16.8.2019.)
2. About the Coalition. Banned Books Week. Dostupno na: <https://bannedbooksweek.org/coalition/> (17.8.2019.)
3. Autocenzura. // Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4713>. (2.12.2019.)
4. Bab, J. Pisci Amerike. Mladost : Zagreb, 1955.
5. Božić, I. Izdane „Pustolovine Huckleberryja Finna“. Studentski.hr. 2015. Dostupno na: studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/izdane-pustolovine-huckleberryja-finna (20.8.2019.)
6. Cenzura. // Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11246 (1.8.2019.)
7. Cenzura nije prošlost: Ovo su knjige koje ni danas ne smijete čitati svugdje u svijetu. Srednja.hr. 2013. Dostupno na: <https://www.srednja.hr/jeste-li-znali/cenzura-nije-proslost-ovo-su-knjige-koje-ni-danas-ne-smijete-citati-svugdje-u-svijetu/> (21.8.2019.)
8. Censorship in Children's Literature. // Encyclopedia.com. Dostupno na: <https://www.encyclopedia.com/children/academic-and-educational-journals/censorship-childrens-literature> (29.8.2019.)
9. Cuculić, K. Klasik na udaru: "Ubiti pticu rugalicu" izbačen iz škola zbog navodnog rasizma. Novilist.hr. 2016. Dostupno na: www.novilist.hr/Kultura/Knjizevnost/Klasik-na-udaru-Ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnog-rasizma (21.8.2019.)
10. Flaubert, Gustav. // Encyclopedia of Censorship. Dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=bunHURgi7FcC&pg=PA177&lpg=PA177&dq=Mrs.+bovary+is+on+the+organization's+list+of+decent+literature&source=bl&ots=bvsd> (24.8.2019.)
11. Flood, A. Bid to censor Anne Frank's 'pornographic' diary in schools fails. The Guardian. 2013. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2013/may/16/censor-anne-frank-diary-schools->

fails

(21.8.2019.)

12. Grbac, N. Nekoliko vrlo zbunjujućih razloga za zabranu knjiga. Digitalne knjige. 2018. Dostupno na: <https://digitalne-knjige.com/?p=2590> (21.8.2019.)
13. Grbac, N. Tko je bila Anne Frank?. Nema kompromisa. 2019. Dostupno na: <https://nema-kompromisa.com/?p=1896> (21.8.2019.)
14. Hamilton, A. Some of our favourite banned books. Xindex. 2014. Dostupno na: <https://www.indexoncensorship.org/2014/09/banned-book-week-2014-index-censorship/> (21.8.2019.)
15. Hebrang, Grgić, I. Kratka povijest knjižnica i nakladnika s kodovima i aplikacijom. Zagreb : Naklada Ljevak, 2018.
16. Huljek, T. Zašto ubojice vole roman “Lovac u žitu”? Tabula nova. 2019. Dostupno na: <https://tabulanova.sudigoz.hr/2019/06/16/zasto-ubojice-vole-roman-lovac-u-zitu/> (24.8.2019.)
17. Indeks libroroum prohibitorum. // Leksikon Marina Držića. Dostupno na: <https://leksikon.muzej-marindrzcic.eu/index-librorum-prohibitorum/> (1.8.2019.)
18. Ivezić, V. Lica cenzure. Sloboda mišljenja i kreativnost u uvjetima tržišno orijentiranog društva // In Medias Res. Časopis filozofije medija. 5, 9(2016), str. 1421-1438. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/170535> (12.12.2019.)
19. Jeličanin, Ž. Mark Twain stvorivši Hucka Finna uplovio u nevolje. Studentski.hr. 2017. Dostupno na: studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/mark-twain-stvorivsi-hucka-finna-uplovio-u-nevolje (20.8.2019.)

20. Jeličanin, Ž. 65 godina kontroverznog prvijenca proze u trapericama. Studentski.hr. 2016. Dostupno na: studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/65-godina-kontroverznog-prvijenca-proze-u-trapericama (24.8.2019.)
21. Jerome David Salinger. Moderna vremena. Dostupno na: <https://www.mvinfo.hr/knjiga/3519/lovac-u-zitu> (24.8.2019.)
22. Klanjac, A. Zabranjeno čitanje (3. dio): tehnike i načini cenzure. Ziher.hr. 2013. Dostupno na: <https://www.ziher.hr/zabranjeno-citanje-3-dio-tehnike-i-nacini-cenzure/> (15.12.2019.)
23. Koji su književni klasici bili cenzurirani?. Ziher.hr. 2013. Dostupno na: <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/koji-su-knjizevni-klasici-bili-cenzurirani-20130304> (12.8.2019.)
24. Kulturološki fenomen mladih: "Lovac u žitu" slavi 60. rođendan. Novilist.hr. 2011. Dostupno na: www.novilist.hr/Kultura/Knjizevnost/Kulturoloski-fenomen-mladih-Lovac-u-zitu-slavi-60.-rodendan (24.8.2019.)
25. Kunić, Z. Zabranjeno čitanje! – Književni klasici. Ziher.hr. 2013. Dostupno na: <https://www.ziher.hr/zabranjeno-citanje-knjizevni-klasici/> (24.8.2019.)
26. Lukšić, I. Pustolovine čuvenih djela: „Čiča Tomina koliba Harriet Beecher Stowe. Gradska knjižnica Rijeka. 2017. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Teme/Pustolovine-cuvenih-djela-Cica-Tomina-koliba-Harriet-Beecher-Stowe> (22.8.2019.)
27. Majcenović, M. Tjedan zabranjenih knjiga – prisjetimo se današnjih klasika koji su svojedobno bili zabranjivani. Ziher.hr. 2015. Dostupno na: <https://www.ziher.hr/tjedan-zabranjenih-knjiga-prisjetimo-se-danasnjih-klasika-koji-su-svojedobno-bili-zabranjivan/> (25.1.2020.)

28. Marić, A. Cenzura je uvijek tu, poput neke zlokobne sjene. Čitaj knjigu. 2014.
Dostupno na: <https://citajknjigu.com/cenzura-je-uvijek-tu-poput-neke-zlokobne-sjene/>
(22.8.2019.)
29. Mark Twain na udaru cenzure. „Pustolovine Huckleberryja Finna“ izbačen iz letkire jer sadrži nepoćudnu riječ. Jutarnji.hr. 2015. Dostupno na:
<https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/mark-twain-na-udaru-cenzure-pustolovine-huckleberryja-finna-izbacen-iz-lectire-jer-sadrzi-nepocudnu-rijec/197968/>
(20.8.2019.)
30. Najpoznatije zabranjivane knjige. Metro portal. 2011. Dostupno na: metro-portal.hr/najpoznatije-zabranjene-knjige/56448 (21.8.2019.)
31. National Organization for Decent Literature. // Academic Dictionaries and Encyclopedias. Dostupno na: <https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/11788377>
(12.8.2019.)
32. Nepoćudan. // Hrvatski jezični portal. Dostupno na:
hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eF5iWhQ%3D (2.8.2019.)
33. Page, B. New Huckleberry Finn edition censors 'n-word'. The Guardian. 2011.
Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2011/jan/05/huckleberry-finn-edition-censors-n-word>
(20.8.2019.)
34. Povelja o pravima. Veleposlanstvo Sjedinjenih Američkih Država. Dostupno na:
<https://photos.state.gov/libraries/amgov/30145/publications-other-lang/CROATIAN.pdf> (2.8.2019.)
35. Povijest cenzure. // Aleksandru Stipčeviću s poštovanjem / Ivana Hebrang Grgić.
Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti

Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008. str. 137. Dostupno i na:
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9737/> (12.12.2019.)

36. Spaljivanje knjiga. // Proleksis enciklopedija. Dostupno na: proleksis.lzmk.hr/57924/
(26.8.2019.)
37. Stipčević, A. Cenzura u knjižnicama. Filozofski fakultet. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1992.
38. Stipčević, A. Kako izbjeći cenzora. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 1997.
39. Stipčević, A. Sudbina knjige. Lokve : Naklada Benja, 2000.
40. Stipčević, A. Povijest knjige. Zagreb : Matica hrvatska, 2006.
41. Stowe, Harriet Beecher. // Hrvatska enciklopedija. Dostupno na:
www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=58288 (22.8.2019.)
42. Širac, L. Cenzura dječje književnosti i lektirnih naslova // Jat – časopis studenata kroatistike. 3(2017), str. 20. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/192984> (21.8.2019.)
43. The Greatest Books. The Greatest Books. Dostupno na: <https://thegreatestbooks.org/>.
(26.1.2020.).
44. Tjedan zabranjenih knjiga. Booksa.hr. 2012. Dostupno na:
www.booksa.hr/vijesti/blitz-vijesti/tjedan-zabranjenih-knjiga (21.8.2019.)
45. Tjedan zabranjenih knjiga. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. 2012. Dostupno na:
www.nsk.hr/tjedan-zabranjenih-knjiga/ (17.8.2019.)

46. Tolić, T. J.D. Salinger: Zen-lovac ipak nije bio čudak i samotnjak kao što smo svi mislili. Najbolje knjige. 2011. Dostupno na:
www.najboljeknjige.com/content/vijesti_opsirnije.aspx?NewsID=195 (24.8.2019.)
47. Top Ten Most Challenged Books. ALA. Dostupno na:
www.ala.org/advocacy/bbooks/frequentlychallengedbooks/top10
(17.8.2019.)
48. Totalitarni režimi dvadesetog stoljeća. // Aleksandru Stipčeviću s poštovanjem / Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008. str. 147. Dostupno i na:
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9737/> (1.8.2019.)
49. Veić Sukureški, S. Gospodin Bovary i mučenik stila – Gustav Flaubert. Čitaj knjigu. 2014. Dostupno na: <https://citajknjigu.com/gospodin-bovary-i-mucenik-stila-gustav-flaubert/> (24.8.2019.)
50. Veić Sukreški, S. John Steinbeck – velikan američke književnosti. Čitaj knjigu. 2014. Dostupno na: <https://citajknjigu.com/john-steinbeck-velikan-americke-knjizevnosti/> (10.8.2019.)
51. Wolf Baldassarro, R. Banned Books Awareness: “Uncle Tom’s Cabin” by Harriet Beecher Stowe. World.edu. 2011. Dostupno na: <https://world.edu/banned-book-awareness-uncle-toms-cabin-harriet-beecher-stowe/> (22.8.2019.)
52. Walker, S. Harry Potter among books burned by priests in Poland. The Guardian. 2019. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/01/harry-potter-among-books-burned-by-priests-in-poland> (15.12.2109.)

OSPORAVANE KNJIGE U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA TIJEKOM 19. I 20. STOLJEĆA

Sažetak

Progon knjiga dio je ljudske povijesti od vremena prije nove ere pa sve do današnjih dana. Knjige su se zabranjivale zbog svojeg sadržaja, ali često i kritika koje su autori iznosili. Najčešći oblik zabrane knjiga bila je cenzura. Na taj su se način nepoćudne knjige izbacivale iz javnog života. Žrtvama cenzura tijekom povijesti bila su književna, filozofska, vjerska i politička djela. Pojedini režimi ili vladari su osim zabrane knjiga kao metodu koristili i spaljivanje knjiga. Činom spaljivanja nastojali su uništiti pisane tragove onih djela koja su smatrana nepodobnima.

Popisi zabranjenih knjiga su se pojavljivali tijekom povijesti, ali najpoznatiji je Indeks zabranjenih knjiga, popis zabranjenih knjiga Katoličke crkve. On se pojavio u 16. stoljeću, a ukinut je 1966. godine. Tijekom 19. stoljeća svojim utjecajem jačaju i skupine nezadovoljnih građana koje se bore protiv nepodobnih knjiga različite tematike. Spomenute skupine se javljaju i u Sjedinjenim Američkim Državama, a njihova će borba rezultirati nizom zabranjenih knjiga na području SAD-a tijekom 19. i 20. stoljeća.

U diplomskom su radu istraženi razlozi osporavanja određenih knjiga u SAD-u tijekom 19. i 20. stoljeća. Kao primjer, odnosno uzorak istraživanja su se koristila djela koja su bila osporavana: *Pustolovine Huckleberrryja Finna*, *Pustolovine Tom Sawyera*, *Dnevnik Ane Frank*, *Ubiti pticu rugalicu*, *Čiča Tomina koliba*, *Uliks*, *Candide*, *Gospođa Bovary*, te *Lovac u žitu*. Proučavanjem djela koja su bila osporavana, istražili su se uzroci njihovog osporavanja. Također, u radu je napravljen i osvrt na Američku organizaciju za pristojnu književnost koja je poznata po stavljanju knjiga na crne liste. Posljedica osporavanja knjiga u SAD-u je projekt poznat pod nazivom Tjedan zabranjenih knjiga.

Ključne riječi: knjige, progon knjiga, cenzura, spaljivanje knjiga, crne liste knjiga

THE DISPUTED BOOKS IN THE UNITED STATES OF AMERICA DURING 19TH AND 20TH CENTURIES

Abstract

The persecution of books has been a part of human history from the time before the new era to the present day. Books were banned for their content, but often for the criticisms the authors made. The censorship was the most common form of banned books. In that way unwanted books were thrown out of the public life. Throughout the history, literary, philosophical, religious and political works were the victims of censorship. Besides banning books, some regimes or rulers used book burning as the method of censorship. By the act of burning they tried to destroy the written traces of those works that were considered inappropriate.

Lists of banned books have appeared throughout history, but the most famous is Index librorum prohibitorum, a list of banned books of the Catholic Church. It appeared in the 16th century and was abolished in 1966. Throughout the 19th century, groups of disgruntled citizens who fought against inappropriate books on various topics strengthened their influence. These groups occurred in the United States, and their fight will result in a series of banned books in the United States during the 19th and 20th centuries.

In this paper, reasons for contesting of certain books in the United States during the 19th and 20th centuries were explored. The following works that were persecuted were used as a sample of the research: *The adventures of Huckleberry Finn*, *The Adventures of Tom Sawyer*, *The Diary of a Young Girl*, *To Kill the Mockingbird*, *Uncle Tom's Cabin*, *Ulysses*, *Candida*, *Madame Bovary*, and *The Catcher in the Rye*. By studying the acts that were contested, the causes of their contestation were explored. Also, the paper reviews the National Organization for Decent Literature, which is known for blacklisting books. The consequence of the persecution of books in the United States is a project known as Banned Books Week.

Keywords: books, persecution of books, censorship, book burning, book blacklists.

